AZ

EGRI FÜRDÖK

ORVOSI, 'S HELYLEIRÁSI

TEKINTETBEN.

522 8

AZ

EGRI FÜRDŐK

ORVOSI,

's

HELYLEIRÁSI TEKINTETBEN.

D

Irta

FEJES MIHÁL,

orvosdoctor, tekintetes Heves 's Külsőszolnok t. e. vármegye' tisztel. physicusa.

INST. MED.
Lett. sz. 52 381

17 JUN

EGERBEN.

Az érseki lyceum' betűivel.

1839.

NAGYMÉLTÓSÁGU,

'S FŐTISZTELETŰ

FELSŐEÖRI

PYRKER

[illegible]

JÁNOS LÁSZLÓ

URNAK,

egri patriarchaérseknek, az osztriai császári vaskoronarend' első osztályu rítézének, császári királyi titkos tanácsosnak, Heves 's Külsőszolnok törvényesen egyesült vármegye' örökös főispányának, több szépmüvészeti-, gazdasági- és földészeti-egyesület', 's tudós társaság' tiszteletbeli tagjának,

'sa't. 'sa't.

legmélyebb tisztelettel

a' szerző.

BEVEZETÉS.

A' természet hazánkat több tekintetben, de kivált ásványvizekkel igazán édes anyailag áldotta meg *) még pedig olly jeles tulajdonuakkal, hogy ha az előkor több gondot forditott volna reájok, bizonyosan most nem egyet közülök a' legnevezetesebb külföldiekkel együtt nevezne a' világ. De a' honi bőség — mint Csaplovics megjegyzi — 's a' külföldinek általunk tulzott méltatása, 's talán még más okok is, egészséget, éltet adó vizeinket annyira megfoszták a' megérdemlett figyelemtől, hogy századok óta öntik, sőt nagyitás nélkül mondhatni, özönlik a' legüdvösbhatásu mind meleg, mind hideg gyógyszert, 's a' majdnem csudákat müvelő leghatalmasb források is csak az ujabb

*) Magyarországban közel 350 forrás, magában Sáros vármegyében 72 forrás van. Magda Pál' Magyarország' Statistikai Leirása. Pest. 1819.

időkben birtak középszerü hirre kapni, és csupán közöttünk, ugyannyira, hogy a' külföld, egy két szomszédot kivéve, neveiknél nem sokkal tud többet, a' kevésbbé jeles többit pedig — és hány majdnem világ' nyolczadik csudájának hirlelt külföldinél jelesbet? — nem hogy más ismerné, de magunk sem tudunk felőlök egyebet, mint hogy léteznek.

ELSŐ OSZTÁLY.

Orvosi rész.

1.) *Az egri hévviz' története.*

Az egri hévviz mikor töré által kavicshomokos ágya' felső rétegét, 's lövellé a' föld' szinére első párolgó hullámait? reá adatok nem levén, bizonyosan nem tudhatni; hanem hogy századok előtt történt legyen az, bizonyitja Gorove László, ki Egervárosa' Történeteiben azt mondja: hogy azok — a' fürdők — jóval a' törökök' bejövetele előtt már használtattak; 's hogy másokat ne nevezzünk meg: Sambucus és Istvánfi történetirók — 's ez utóbbik különösen a' halhatatlan Dobótul védett egri várnak török általi ostroma' rajzolásában — a' meleg fürdőt már említik; 's még is egészen az ujabb időkig senkinek sem ötlék eszébe: egy tudományos

pillanatot vetni a' vizre, melly melegen emelkedvén ki az anyatermészet' öléből, már e' sajátságaért is magasbjelentésü vala, 's egyébre is érdemes, mint malomkerekek' hajtására.

E' vidéket 's az egri várat is elfoglalván a' török, vallásos elveinél fogva különös kedvelője levén a' fürdésnek, a' menynyire kifürkészhető vala, első emelé ki e' jótékony vizet természetes, elhagyott állapotjából.— Azon nyolczszeg, melly jelenleg négy részre, vagy is az első, második, harmadik és negyedik szám alatti tükörfürdőre van felosztva, de ezelőtt egy egész tükröt alakíta, ugyanazon kőmedencze volt, mellyet még a' buzgó muzulman épite, vallásos mosdásait naponként benne végzendő, mielőtt a' nagy próféta' koporsója felé arczra borulva könyörgést mondana; a' mi kitetszik mind formájából mind épitésmódjából, melly tökéletesen összehangzik azon épitésmóddal, mellyet az ugynevezett Csonkamecseten, vagy is azon török mecsettornyon szemlélhetni, melly a' vár alatt nyugatra magas jegenyekint mai napig is olly szilárdúl nyúlik az ég felé, mint midőn dervis hágdosa lépcsőin az igazhitüeket áhitatosságra összeénekelendő. Hanem ezen vallásszülte pártolás a' félhold' elhunytával annyira megcsökkent, hogy már Dombi Sámuel orvos azt

mondja a' négyszegü kövekből emelt töröképitményről: „„ruinam minatur, et nisi pristinae integritati restituatur, omnino corruet.“ 'S azon időtől fogva szinte mint azelőtt nem becsülve mástól, mint a' meleg hullámokban lubiczkoló szegény néptől, folydogált a' várost hasító Egerfolyamba egészen gróf Eszterházy Károly' idejéig. E' nagy férfiú, minden tekintetben ritka tünemény az egri még akkor püspöki széken, boldogitó jótékonyságának mindenre kiható sugárit az elárvult fürdőre is kiárasztá, 's kijavitatván a' nagyobb résztt rommá lett töröképületet, ezenkivül még két fürdőszobát emeltete.

'S itt kezdödik az egri fürdőnek azon időszaka, mellyben már nem egyedül a' szegény, legalsóbbosztálybeli nép, hanem a' városnak tisztesbrendü lakosai által is megkeresteték, 's a' szennymosásra igen alkalmasnak talált viz, mihelytt némi kényelmet nyujthata azoknak, kiket nevelés, rang tilta a' meleg tó' partján levetkezni, 's a' gyülevész nép közé elegyedni, napról napra nagyobb közönséget szerze magának, annál is inkább, minthogy üdvös hatásait az életmüves testre, mellyek előbb a' kevéshitelü szegény nép között nyilatkozván esetlegeseknek tartattak, a' fürödni csoportozó előkelők

is hovatovább gyakrabban tapasztalván, gyanitni, 's később meggyőződésöknél fogva hinni kezdék.

E' tisztán tapasztaláson, de hasonló kérdésekben eldöntő erővel birón, épült hitet némileg tudományos lábra alapitá a' mult század' végén a' hires Kitaibel, és Dombi Sámuel Borsod vármegye' orvosa, kik létrészeit — ámbár csak általánosan — kimutatván e' viznek, amaz fürdésre alkalmasnak mondá; ez pedig — a' mint Magda Pál Magyarország'Statistikájában irja: a' tagoknak sokféle nyavalyáiban, és bőrbetegségekben igen hasznosnak állitá. — Igazolják ezen állitást jelenkorunkban számtalan esetek, valamint Adler András, helybeli gyógyszerész, 's jeles chemicus is, ki többrendbeli felszólitás' következtében a' vegytudomány' szábályai szerint felbontván e' vizet, tudtára adá a' közönségnek, mikép az egri hévvizet, valódi gyógyereü anyagokkal levén az anyatermészettől ellátva az, minden megválasztás nélkül nem volna tanácsos kivált belső használatra fordítani. Mert ezen időtájban történt: hogy betegek, leginkább olyanok, kik szeretik hinni, mikép azon tudománynak, mellyet mások öt év alatt szakadatlanul, és kirekesztőleg tanulnak, 's egész éltök' folytában gyakorolva tanulni soha meg nem szünnek, megszer-

zésére nekik kevés hallomás, pár évig tartott sinlődés' következtében kapott orvosi rendelmény, 's legfeljebb egy két orvosi könyv' általlevelezése untig elegendő volna, — az illyen betegek tehát saját orvosi itéletökre támaszkodva belsőkép is használván e' vizet, elég kellemetlen hatását tapasztalák.

E' figyelmeztetés nem hibázá el a' városi közönségre a' benyomást, valamint az orvosokat is, kik, — több külföldi, igen messze fürdőről igen szépen, 's tudósan beszélgetvén, — sajátjokkal, melly lábaiknál párolga, 's gyógyit vala, keveset gondolának, szinte felizgatá hosszas álmukból; 's ezután orvosi meghagyás' következtében is, noha jobbadán még is csak puszta nemorvosi tapasztalás, és erre alapult egymásnak javaslás' utján használtaték az üdvös viz; hanem a' szerencsésen választott esetekben olly meglepő sükerrel, hogy ok teljességgel nem volna vele elégedetlenkedni, sőt távol vidékekről is megkeresteték, 's nemorvosi ugyan, de különben pallérozott, 's igen tudományos egyénektől sok nevezetesebb fürdőnél saját tapasztalásaikból hasznosbnak itélteték. Minél fogva valamint megrovást érdemelnek azon néhányak, kik észrevenni, tapasztalni magok ügyetlenek, 's mások' tapasztalásait meghallgatni, vagy

felkutatni, 's általolvasni igen is tudósak, vagy kényelmesek levén, e' gyógyvizben csak tiszta vizet látnak: ugy más részről nem lehet eléggé csudálni azon nem egészen hanyagságot ugyan, de még is igen csekély részvétet, mellyel a' mesterség iránta szembetünő hasznaihoz képest viselteték; pedig elég világos vala, miképp a' két szobából, 's egy szabad, vagy is a' szegény közönségre számolt fürdőből álló fürdőépület semminek sem volna kevésbbé képes megfelelni, mint a' megszaporodott fürdőközönségnek nem kényelmes, hanem csak elegendő helyet a' fürdésre nyujtani.

A' hőkeblü, a' szép- jó- 's nagyért lángoló patriarchaérsek elhagyván az olaszföld' paradicsomkies virányit, 's 1827ben közénk jövén, egy ismerő tekintettel rögtön felfödözé a' hiányt, 's a' közjóllétet kiszámithatatlanúl előmozditó, valamint saját homlokára örökzöld koszorút füzendő épitményinek sorát a' fürdőház' bővitésével, 's csinosbitásával kezdé meg. Hatalmas szavára — mintha csak a' földből büvöltettek volna elő — szobák kádakkal, 's minden kivánható kényelmekkel ellátottak, emelkedének. Mi által azon nagy akadály volt félig meddig elháritva, mellyet e' gyógyviz' eddigi semmisége', 's homályban lappangása' okának

bizton mondhatni; csak félig meddig, mert a' fürödni kivánkozók' reményen felül növekedett sokasága csak hamar épen olly szüknek találá a' fürdőintézetet, mint előbb volt, ugyannyira, hogy a' legközelebb elmult 1838dik év' nyarán által magok a' városbeliek több nappal előbb kénytelenittetének a' fürdőt megrendelni, különben hétről hétre sem jutának hozzá.

Ezt megtudni, 's ujabb czélszerü változtatások 's fürdőalkalomszaporitások iránt rendeléseket tenni egy vala ő excellentiájának. 'S alig enyhült a' tél' merevitő fagya, azonnal rajként lepék el a' hely' szinét munkások, de a' viz is a' helybeli irgalmasbarátok' főgyógyszerésze John Abel által, — ki a' németföldről, a' minden tudományok' gyülpontjából, igen szép tapasztalásokat hozván magával, a' harkályi sokkal üdvösebb, mint hires fürdők' felbontásánál is jelen vala, — ujabban megvizsgáltatván; sőt külföldi tapasztalásainál fogva jól tudván ő excellentiája, mikép illyes intézet' kifejlése, 's virágzása felügyelő orvos nélkül csak képzeletben történhetnék, különös kegye, 's nagylelküsége által e' hiány is pótolva levén, az egész olly változáson ment keresztül, minőt egy illy közhasznu intézet' czélszerüsége megkiván, 's jelenleg olly karba van, helyezve, hogy — ha a' részvétlenség, honi

fürdőink' általános átka, a' segédkezeket eddig megdermesztette, 's a' legszebb lettdolgokat a' feledékenység' homályából kiemelni akadályozta is, — korunknak minden iránt, mi üdvös, és haladásra mutat, hő ragaszkodása, különösen pedig ő excellentiájának patriarchaérsekünknek lelkes pártolása mellett biztosan nézhetünk azon nem messzelevő idő elébe, midőn három év óta különben is haladásnak indult fürdőnk a' közhirben, 's becsben azon helyet foglalandja el, mellyet rég megérdemlett.

2.) *A' források, fürdőintézet, és ivókút.*

I. Elmellőzvén ama kisebb forrásokat, mellyek itt több helyen, de kivált az Egerfolyamnak a' káptalan' zugója által elrekesztett medrében a' hid alatt 's mellett kétfelől télen nyáron párologva folydogálnak, Egerben — mikép Kitaibelnek Schuster királyi tanitó által 1829ben Pesten kiadott „Hydrographia Hungariae" czimü munkájából is olvashatni — a' hévviz három egymástól nem igen messzeeső helyen emelkedik fel a' földből:

1. Egy timár' udvarában, melly helyben tavat alakitván, egy kis zugó által a'

tulajdonos' tetszése szerint majd elrekesztetik, majd elbocsáttatik, a' midőn is a' mellette eliramodó Egerfolyam' egyik ágába önti vizét. Hévmérséklete a' Hydrographica szerint a' lég' 9° R. melegsége mellett 22° R. Használtatik fejérruhamosásra, bőráztatásra, 's a' mennyiben a' malomra sietö folyammal összeszakad, malomkerekek' forgatására.

2. Az elsőtől valamivel fölebb éjszaki irányban a' „Csillag" czimü korcsma' udvarában, hol ez is tóvá lesz, melly kövekkel levén beszegve, ruhamosásra 's vászonfejéritésre használtatik; e' czélra legalkalmasabb hellyé vállandó, 's a' beleöltött tőkét gazdag kamattal fizetendő most, midőn némelly nem sokba kerülő javitások mellett azon csatorna, melly innét a' fürdő' taváha vezeti a' vizet, ugy módosittatik, hogy ne csak a' viztömeget csökkentse, hanem azon szenny- és szappankeveréket is eltisztitsa, melly előbb az alólról kitolakodó vizzel nem folyhatván ki, évről évre a' viz' szinén lebege, 's nem csak kellemetlen látványt okozott a' szemlélőnek, de egészségtelenité is a' vizet. Azon rokkant mosóépületkétől ugyan, melly felől már Dombi Sámuelnél is azt olvassuk: „ruinam minatur" félhetni mikép véletlenül összeomolván, néhány mosónét oda temet. Egyébiránt

ez azon hévviz, melly Dombiként a' törökuraság alatt, honnét aztán törökfürdőnek is neveztetett, külső haszonra nagydivatu vala. Hévmérséklete a' lég' 8° 75 R. melegsége mellett 19° 75 R. a' mint a' Hydrographica irja; legujabban megvizsgáltatván 25° R. találtatott. — Egy másod percz alatt 2 42/100 köbláb vizet ad.

3. A' mostani fürdőintézetben, melly az előbbi két forráshoz közel, az ugynevezett Maklári-külvárosban, az érsekkert mellett emelkedik, felső csúcsán azon szigetnek, mellyet az Egerfolyam alakit, két ágra osztatván a' káptalani zúgó által. Hanem itt ismét több helyen buzog fel a' viz:

a) Egy ásott kutban, melly szivattyú által huzatván, azonkivül hogy belső haszonra fordittatik, a' kádas fürdőket is ez tartja vizzel.

b) A' tükörfürdőben; és

c) Azon nagy tó' közepén, melly a' fürdőintézet' tövét mossa. — 'S elmellőzvén az *a)* betü alatt emlitett kutat, mellynek vize nem folyván a' többivel össze, vizmennyisége nem is tudatik; az első, második, harmadik és negyedik számu tükörforrás egy másod percz alatt 1 80/100, a' hatodik számu 95/100, a' *c)* alatti tó' forrása 1 85/100 köbláb vizet ad; összesen tehát az 1. szám és az *a)*

betü alatt emlitett forrásokon kivül, minthogy e' kettőnek semmi közösülése a' többivel, az előszámlált források egy másod perez alatt adnak 4 1ſ10 akó vizet, egy óra alatt 14760 akónyit; — a' Karlsbadi források, mint Dr. Illavaczek irja, összesen egy óra alatt csak 1140 akó vizet adnak — 's az egriek egy 24 óra alatt 354240et.

II. Az egri fürdőintézet kádas, és tükörfürdőkből áll egy födél alatt.

a) Kádas fürdő van szám szerint hat. Négy szoba kétkét káddal, kettő egyegy káddal ellátva. E' kádak a' már emlitett kutból nyerik mind a' melegvizet, melly előbb mesterségesen felforraltatván, rendeltetése' helyére csöveken vezettetik, mind a' hideget *), melly a' forró' enyhitésére fordittatik. Azért minden kádban két rézcsap nyilik, egyik „hideg“ másik „meleg“ felirattal, ezen meleg-, azon hidegvizet eresztendő magának kényelme szerint az ember. Minden kád felett zsinór bocsátkozik alá, melly a' fürdőszobán kivül csengettyűvel levén kapcsolatban, ha meghúzatik a' szolgálatra rendelt cselédet idézi elő. A' két kád közé spanyolfa-

*) Eredetileg ez is melegviz, mikép a' meleg forrásból felszivatik; de mig a' csöveken lefut — kihül.

lat állita az előrelátás, minél fogva két személy a' szemérem' legkisebb sérelme nélkül megfürödhetik egy szobában. Találtatik továbbá minden szobában egy pár szék, asztal, tükör, fogas, mellyre a' ruhákat aggathatni. Ára egy kádfürdőnek 24 kr. váltóban. Azon folyosón, hol a' kádfürdők sorban állanak, van az árnyékszék is.

b) Tükörfürdő van hét, mindenik alkalmas öltöző szobával ellátva. A' kómedenczébe hasonló anyagú lépcsőkön száll az ember alá négy és fél láb mélységre, hol átlyukgatott vastag kemény padlókra talál, mellyek a' vizet szabadon engedik felbuzogni. A' medencze' egyik fala szerint a' vizben pad nyúlik el azért készitve, hogy rá ülhessen az ember, a' másikon pedig nyilás van hagyva, mellyen a' tisztátalan viz szüntelenül foly ki a' tóba.

III. Ivásra azon kút merittetik, melly 1827ben ásatván, valamint a' kádakat, ugy az ivóvendégeket is bőven ellátja vizzel. Ezen ága azonban az egri hévvizzeli gyógyitásnak még most bölcsőjében levén, idővel, midőn majd jobban kifejlik, kétségkivül némelly czélszerü változást fog szenvedni.

3.) *Az egri hévriz' physicai tulajdonsági.*

Mind ezen források táplálékot igen hihetőleg egy kutfőtől nyernek, mellyet nem minden ok nélkül valahol éjszak felé gyanít a' természetvizsgáló, mert — a' mint Gorove László is megjegyzi Egerváros' Történeteiben — a' mostani fürdőtől feljebb éjszaki irányban mindjárt a' vár alatt, az ugynevezett hosszu pinczével szemközt egy házban a' közhagyomány szerint hajdan szinte létezett hévviz. És ha véleményt kimondani szabad: a' borsodi, nevezetesen a' tapolczai, és egri fürdők aligha ugyanegy viztartóból nem erednek, mellyet az alkotó természet Eger, és Miskolcz között vésett valamellyik hegy' gyomrába; mert e' két hévviz szin- iz- mérséklet- könnyüség- sőt Dombi után alkatrészeire nézve is testvérileg hasonlit egymáshoz. És e' vélemény' hihetősége még akkor sem szenved semmit is, ha a' tapolczai Kitaibel szerint, mit Dombi után tagadni lehet, vas részekkel birna; mert Plinius szerint is a' vizek a' föld' minőségétől, mellyen lefutnak, függvén, a' tapolczai — földalatti csavargós utjában valószinüleg az egykor gazdag vasbányákkal biró szomszéd hegy' rétegeit is megfutja, az egri ellen-

ben csak meszes rétegeken halad. Egyébiránt erről bizonyosat mondani, valamint hévvizünk' természetes melegsége' okát, melly a' természetbuvárok előtt minden időben rejtély vala, meghatározni nem tudván, de sükeretlen, 's a' dolgot meg nem fejtő hypothesisek' feszegetése tervünkön kivül is esvén, csak mintegy mellesleg kivánjuk észrevenni: hogy a' mészre öntött viz ugyan rögtön felforr, 's vidékünk' hegyei elég meszesek, mindazonáltal a' hévvizek' tüneményeire több világosságot vetőnek, 's azért elfogadhatóbbnak találjuk a' legrégiebb természettudósok' 's az ujabb igen nagynevü hévvizvizsgálók' azon nézetét, melly szerint a' hévvizek vulkáneredetüek, annál is inkább, minthogy a' tüzokádó hegyek' formájára alkotott hegyeink alatt elterülő szántóföldek' valóságos vulkáneredetü köveit, ha csak a' holdból leesetteknek nem hisszük, különben magyarázni nem tudjuk.

E' viz halk sustorgással buzog fel a' földből nagy gázhólyagokat, a' viz' szinén elpattanókat, hozván fel magával, a' miért is mintegy forrni látszik. Legnagyobb ezen gázkifejlés a' 6dik, legkisebb az 5dik számu fürdőben. Egészen tiszta, de annyira, hogy fenekén a' legkisebb porkövecs is szem elébe tünik; szine ki-

csinyben, teszem például, ha pohárba merittetik, nincs, de nagyban, vagy is a' tükörfürdő' medrében nézve, kékes, azért az emberi test, vagy más tárgyak benne hasonló szint látszanak felölteni; ize melegen savanyús, kevéssé kellemetlen inkább langyossága mint alig izlelhető lugsóssága miatt; hanem kihülve a' legkedvesebb ital, szinte — mint szoktuk mondani — itatja magát; szagát ivásközben csak a' legfínomabb orr érzi, hanem ha a' fürdőszobába lép az ember, azonnal gyenge kénszag üti meg a' szagidegeket, sokkal erősebb, midőn a' viz lebocsáttatik, 's melly egészen elenyészik, ha üvegben huzamosabb ideig áll, megtartván mindenkor tisztaságát, szintelenségét, hanem fölületén igen vékony fejér pille alakúl, 's az üveg' falaira fejérsárgás porféle anyag rakodik le nagyobb mértékben felül, és az edény' fenekétől mintegy két ujjnyira, és sokkal kisebben közepe' táján, valamivel pedig följebb, mint a' viz az edényben ér, hosszukás kristályok fejérsárgállanak az üvegfalakon. Különös az, hogy néha kisebb, majd ismét nagyobb robajjal tör fel a' viz alólról, sőt némellykor a' 4 1/2 láb mélységü viz' tükrénél is magasabbra szökik. Szüli e' tüneményt a' bőven kifejledezô, 's a' viz által kikotrott üregek-

ben összegyülekezett szénsav, melly erővel készitvén magának utat a' szabadba, az utjában álló vizoszlopot feltaszitja. Hévmérséklete Kitaibel, Dombi, de legujabb vizsgálatok szerint is minden külső változások mellett 25° R. Aránysúlya Meiszner' térmérlege után 15. fokú légmérsékletben 1,001nél valamivel több, nincs egészen 1.002.

4.) *Az egri hévviz' alkatrészei.*

Ezen viz eddig négy chemiai vizsgálaton ment keresztül, 's légnemü alkatrészei, mint látni fogjuk, megméretésök végett még mindig boldogabb időre várakoznak.

1. A' Hydrographica miután azon módot előadja, melly szerint a' létrészeknek reagentiák általi vizsgálata intéztetett, az egészet igy fejezi be: partes — constituentes chemicae — supponuntur: acidum carbonicum et carbonas calcariae. Kitaibel tehát szénsavat és szénsavas meszet tett fel fürdőnkben.

2. Dombi Sámuel orvos, Borsod vármegyének, hová akkoriban még Egernek is tartozott az Egerfolyamon túleső éjszakkeleti része, 's igy a' régi törökfürdő név alatt említett hévviz is, ásvány-

vizeit vegytudományosan felbontogatván, e' viz felől szóról szóra — diákból magyarra áttéve — ezeket irja:

„„A' borsodi törökfürdőből merített viz a' tapolczaihoz hasonlit, de nem olly tiszta 's könnyü mint amaz. Kénsavval semmit sem pezsgett; az ibolyaszörp csak kevéssé szinezé zöldre, jelúl, hogy kevés alkali részekkel bir; a' bele hintett gubacspor, mellytől sem fekete, sem bibor szint nem kapott, világosan mutatá a' vas' hiányát; az olvasztott alszénsavas hamag által ugyan zavaros, valamennyire fejéres lett, de az üveg' fenekére nem sok lecsapat szállott. Az elpárolás által nyert por tüz' hatásának téttetvén ki, semmi pattogást nem hallatott, bizonyságul, hogy a' középtermészetü konyhasós részeket nélkülözi; 23 orvosi font viz elpároltatván, 31 szemer száraz anyagot adott, melly felolvasztva 's általszürve, 5 szemer alkali sóból, és 26 szemer mészföldből állott; amaz sósavas hugyaggal — ammonia muriatica — erős beható gőzt okozott, ez higitott kénsavval rögtön 's szembetünőleg felforrott.“

3. Adler András gyógyszerész 1826-dikban tevén a' vizsgálatot, a' következő alkatrészekre talált: szabad szénsav, kénsavas gyulólég, szénsavas mész, sósavas mész, salitrom, szék- csuda- és kony-

hasó. A' kisérletet 20 font vizben tette, 's talált merő részeket 50 szemert, legtöbb meszet; a' szállékony részeket nem mérte meg.

4. John Abelnek 1838ban a' konyhasót reagentiák által előállitni nem sükerült, különben a' többi részekre nézve Adlerrel egyetértóleg nyilatkozott.

Emez analysiseket egymással figyelmesen összehasonlitván, látjuk: mikép a' négy közül egyik sem egyezik meg egészen a' másikkal; de miután leghiresb vegytudósok is ugyanazon ásványviz' létrészeinek felfödözésében fáradozván, mind mennyiség', mind minőség' tekintetében különböző sükerhez jutának, sőt ugyanazon természetbuvár — Westrumb — ugyanazon vizet, — ha jól emlékezem a' pyrmontit, csak különböző, de egymástól nem messzeeső időben — 6 hónap alatt négyszer bontván fel, az alkatrészek' egyikét — a' glaubersót — mindannyiszor más arányúnak, és tetemesen — 103 szemerig — különbözőnek találá *) a' nélkül hogy sükerére nézve a' viz legkevesbet szenvedett, változott volna,

*) 1788dik évi martiusban 122, juniusban 37, juliusban 19, augustusban 111 szemer glaubersót talált Westrumb.

szóval: miután hasonló tárgyak körüli vizsgálatok' leirásaiban sokkal nagyobb eltérések' példáit olvassuk, vizünk' erejét e' miatt nem igen vonhatni kétségbe, ha csak alkatrészeinek csekély mennyisége miatt nem; mert tagadhatatlan adatokon alapult igazság az, hogy a' müvészet ugyanazon mennyiségü vizben hasonlithatatlanul több részt olvaszt fel az analysisben feljegyzett anyagokból, 's még sem képes azon sükert eszközleni, melly hévvizünk által az emberi testben nyilatkozik. Mindazonáltal ez is csak első pillanatra sértheti fürdőnket, és csupán felületesen gondolkozók előtt, kik az alkotó, 's szegény utánozó, a' mindenható, 's szoros határok közé szoritott, vagy is: a' természet és mesterség között különböztetni nem tudván, amazt ennek szabályi szerint akarják megitélni, nem birván annyira felemelkedni, hogy felfoghatnák, mikép a' természet kezei között egy porszemnyi csekélység, közvetetlen viszonyban levén a' leghatalmasb világerőkkel, csudákat képes véghezvinni. Hévvizünkben nem nagy ugyan a' chemiakimutatta gyógyanyagmennyiség, de előre bocsátván, mikép valamelly ásványviz' gyógyszererőnyös — pharmacodynamiai — characterének — mint Dr.

Illavaczek *) is megjegyzi — birálata nem mindenkor az alkatrészektől függ, különben a' hires gasteini fürdőket, melylyek mind merő, mind szállékony alkatrészeikre nézve olly szegények, hogy 16. uncia vizben amabból 1,45 gr. ebből alig 1. köbujjnyi van felolvasztva, a' legerőtlenebbeknek és legsükeretlenebbeknek kellene mondani, holott csudát tesznek az emberben, csudát a' növényekben; és hogy a' chemia soha sem fog a' tökély' azon fokára eljutni, hol a' testek' természete, ereje, jó, rosz hatása nem titok többé előtte, de ugy nem, valamint maga a' természet előtt nem az — meg kell gondolnunk, 's nem kell továbbá feledni: hogy itt a' természet vegyít, olvaszt, 's mi több melegit, még pedig a' villany- a' magneserőnek, ez egész világegyetem' leghatalmasabb rugóinak — közvetetlen befolyása alatt melegit, mi kétségkivül többet jelent, mintha fa- vagy más mesterségestüz melegitné. Rust ugyan azon oknál fogva, mert csirkéket erőmüvileg is lehet kemenczékben kiköltetni, az egész természetben egy hévanyagot tartván, a' hévvizeknek csak bihe-

*) Die Wasserheilkunde von Dr. Hlavaczek. Wien 1835. 105. lap.

tőleg vulkáni-eredetü melegsége, 's a' mesterségestüz' heve között lényeges különbséget nem lát, 's az anyagszegény még is hathatós vizek' sükerét nem is természetes melegségökből, hanem a' lepárolt viz' természetéből magyarázza, a' mennyiben tudniillik ez a' test által nagyobb mértékben vétetvén föl, a' kóranyagot meghigitja, 's kiüríti. És Dombi Sámuel után, ki a' tapolczai fürdőnek, Adler' vizsgálata szerint az egrihez hajszálig hasonlónak, hatását szinte nem annyira merő, mint legfínomabb szállékony részeiben, jeles tisztaságában, 's könnyüségében keresé, hévvizünknek könnyüségében. 's tisztaságában mi sem keveset helyezünk, de az egész sükert, mellyet tőle láttunk, egyedül e' sajátságinak tulajdoníthatni azért nem hisszük, mert ha más iróknál nem olvastuk volna is: mikép az ásványvizfürdők akkor leghathatósbak, ha a' kellő hévmérsékletet magától a' természettől nyervén, ezeket sem hűteni, sem heviteni nem kell, saját tapasztalásunk után is erősbnek mondhatjuk természeti melegségü, mint felforralt fürdőinket. Véleményünk szerint tehát a' hévanyag egy lehet az egész természetben, de sükerre nézve különbözo körülmények között különféle módositást szenved; mert máskép a' mes-

terségestüz' befolyása alatt tenyésző növények, gyümölcsök 'sa't. hasonlók volnának azokhoz, mellyek a' természetes elem által tápláltattak, 's a' lepárolt viz' gőzébe merített hervadozó virágnak szinte fel kellene elevenednie, mint midőn a' gasteini hévviz fölébe tartatik. 'S e' természeti melegség — tisztasággal 's könynyüséggel párosulva — lesz fürdőnkben azon agenssé, melly a' vegytudomány által felfödözött egyes létrészeknek: a' kénezett gyulólég', szabad, 's kötött szénsav', mész', salitrom', glauber-'sa't. általában csekélymennyiségü sók' félre nem ismerhető erejét a' csudálásig felmagasztalja.

5.) *Az egri hévviz' gyógyhaszna.*

A' természet' baráti, 's az emberiség' védangyali, a' helybeli orvosok, kiknek szép hivatasuk tevé kötelességökké a' buvárkodást, 's az életmüves test' jóllétével közelebb viszonyban álló természeti titkoknak vizsga szemmeli tartását, kevés, vagy, lehet mondani, semmi jegyzéseket sem tevén e' viz körül, saját észrevételeimen kivül, mellyek ittentartózkodásom' rövid ideje alatt egyéb gyógyászi foglalkozásaim mellett sokra nem

mehetnek, többnyire mások' tapasztalásait közlöm, kik vagy önön bajaik által jutának e' viz' üdvös hatása' ismeretéhöz, vagy szemmellátott tanúi levén a' sükernek teljes hitelt érdemelnek.

Az ember ha ezen vizet issza, gyomrában eleinte kellemes hüst, és csak hamar szelid meleget érez, melly halkan az egész testen elömlik, a' bőr bőven kezd átgőzölgeni, melly még is ritkán megy át izzadásba; hugy nagy mértékben ürittetik ki, mellynek szine a' legvilágosabb sárgától egész a' mély sötétig változik, 's ollykor homokot rak le az edény' fenekére, szék közönségesen egy, ámbár egyes esetekben több napig tartó szorulás, vagy épen hasmenés is vétetett észre. Az étvágy általában nem hogy csökkenne, sőt ha hiányzott volna is, megjön. A' hasüregben rejtező életmüvek, főképen a' lép és máj, ha talán tapintás által keményeknek, érzékenyeknek találtattak volna, lassanként mintegy elenyésznek. Mind ezen jótékony változásokat nem csak nagy mértékben előmozditja a' fürödés, hanem már magában is, minden ivása nélkül e' viznek, olly hathatós, hogy utána sokkal frisebb, vidorabb, erősebb lesz az ember, könnyü fázás után egész testében kellemesen föl-

melegszik, étvágya felmagasztaltatik, bőre megpuhúl 'sa't.

Ezen viz tehát, mint az előadott tünemények-ből kitetszik, belsőkép használva a' gyomor' elválasztásait javitja, hártyáinak feszerejét öregbíti, 's azokat gyorsabb munkálkodásra ösztönözi, azoknak izgékonyságát csillapitja. Innét hatása a' verőczérrendszerre terjedvén ki, ebben a' vértorlódást, pangást csökkenti, eloszlatja, az epét higitja, 's csipősteleníti, a' vért 's nyirkot gyorsabb keringésbe hozza, a' részek' rugó, 's összehuzó erejét élénkebbé, a' nyirkos és nyálkás elválasztásokat rendesebbekké teszi 'sa't. A' bélhuzamról átmegy a' vérkeringés a' genyet, és taknyot elválasztó részekre, 's kivált a' külbőrre. Az érverés erősebb, és valamivel szaporább lesz, a' vérerek nagyobban összehuzódnak, az edényrendszerben az orgasmus kisebbedik, a' vérforgás annak rendje szerint élénken történik, a' geny- és takonyelválasztásnak határ téttetik, a' geny' rothadt minemüsége megjavittatik.

Azon betegségformák, mellyekben a' tapasztalás e' vizet különösen hasznosnak találta, a' következők:

1. Rosz emésztés, melly gyakori felböfögés, gyomorfájás, nehézség.

égetés — soda — által szokta magát külölni.

2. Székrekedés; midőn megromlott epe, meg nem emésztett ételek, 's több illy a' gyomorban 's belekben összegyülekezett, 's első utak' tisztátalanságának nevezett anyag által feltételesittetik.

3. A' máj', lép', 's a' has' egyéb mirigyes életmüveinek — dugulása, daganata, keményedése.

4. Az aranyér. Ezen baj ellen még akkor is üdvösen használtatik, ha a' véredények' 's idegrendszer' munkássága rendkivül fellevén magasztalva, tetemes gyuladással, és fájdalmakkal volna összekapcsolva.

5. A' sárgaság, bú- 's epekór, 's mind azon bajok, mellyek a' verőczérrendszer' rendetlenségein alapulnak.

6. Csúzos szaggatások, fájdalmak, daganatok, és

7. A' köszvény.

8. A' föveny, mellynél nem csak fájdalmakat enyhit, hanem magát a' fövenyt, akár az epehólyagban, akár a' vesékben készüljön, elemeiben támadja meg, azt chemice felolvasztja 's kiüríti.

9. A' vérfolyások, különösen a' méh- és tüdővérfolyásban még akkor is sükere,

sen használtatik, ha nem gyengeség, de gyuladás feltételesitné e' bajokat.

10. A' nemesebb részeknek, ugymint: a' tüdők', a' vesék', a' máj' genyedése, különösen pedig a' tüdőknek azon baja, melly nyálaszkór — phtysis pituitosa — név alatt ismeretes.

11. A' fejérfolyás a' nőnemnél, 's a' tagár férfiaknál.

12. A' hasvizkór.

13. Mirigyes, és bujasenyves dyscrasiák.

14. Testviszketegség, persegés, 's egyéb efféle bőrbetegségek.

15. Külső daganatok, keményedések, fekélyek, csonttörések, fájdalmak 'sa't.

16. Végre különösen megjegyzést érdemel az, hogy e' viznek ivását sem terhesség, sem havi tisztulása a' szépnemnek nem tiltja, sőt az utósó esetben inkább gyógyit, ha a' vérözön nagyobbmértékü volna; és teherben levő nők nem ritkán fürödnek épen akkor, midőn a' szülést várják, 's könnyebbséget éreznek, mint mondják, általa. A' gyomrot ez tulságosan nem bántja, émelygésre, hányásra a' legérzékenyebbet sem ingerli, a' főt nem zavarja meg, szédelgést, főfájást, szemszikrázást, fuladozást 'sa't. nem okoz.

6.) *A' Gyógyitás.*

Itt 1. A' vizhasználásra alkalmas időszaknak megválasztása. 2. Az életmód, mellyet, míg a' vizzelélés tart, követni elmellőzhetetlenül szükséges. 3. Az életrend, azaz: rendtartás az ételben, és italban. 4. Egyéb gyógyszerek' használata. 5. A' gyógyitás' meddig tartása. 6. A' vizhasználás' módja — különös figyelmet érdemel.

1. Mi az elsőt illeti: miután az ásványvizek nem ugy, mint más gyógyszerek, különféle kezelések' hozzájárultával, hanem közvetetlenül a' természet' markából nyerik azon erőt, melly a' sinlődő életmüves testben a' jótékony változásokat szüli; a' természet pedig legalább köztapasztalásaink szerint nagyobb erőt fejt ki az egyik mint a' másik évszakban, sőt van évszak, mikor mintegy magába visszavonulva pihenni, semmit nem tenni látszik; eme' vizeket inni, 's bennök fürödni az egész éven által lehet ugyan, kivált dus embernek, ki elég pénzhatalmas a' zordon telet legalább kicsinyben szinleg kies tavaszszá varázsolni; de hogy ezen ivás', fürdés' sükere, mellyről itt tulajdonképen szó vagyon, télen ollyan lehessen, minő tavaszon, nyáron, igen kétes; mert a' természet egyedül

magának tartá fel a' telet tavaszszá melegitni, mikoron mindenható ereje valamint mindenbe, mit a' szigoru fagy megdermeszte, életet lehel, ugy a' gyógyvizekben is némileg felmagasztalja azon titkos erőt, mellyet csak bámulni szabad az embernek, de utánozásában a' nagy művésznek minden erőmegfeszitése mellett is kontár marad örökké. A' kifejlett tavasz tehát azon évszak, mellyben a' fürdők általában kitünő sükerrel használtatnak, már csak azért is, mert a' borongós kedélyhez, a' beteg lélekhez, a' reményzöldbe burkolt természet ért leghathatósabb nyelven szólani.

Egerben néha már aprilisben is, de közönségesen csak májusban kezdenek fürödni, több oknál fogva nagyobbra becsülvén a' májusi hüst, a' későbbi forró melegnél, 's fürödnek egész késő septemberig.

2. Mi az életmódot illeti: annak a' szó' legszorosabb értelmében szabályszerűnek kell lenni, és az előbbi megszokottól egészen eltávozni. Hogy a' beteges életmű, mellynek szenvedéseiben mindenkor részt vesz a' szellem is, más foglalkozást kivánjon, mint az egészségteljben viruló, azt észmegerőtetés nélkül is kiki könnyen általláthatja, de csak más foglalkozást, és nem henyeséget, mert

a' betegségelgyengítette embert valamint előbbi köréből, hol nyugalmára 's lelki csöndére ellenségesen hatának a' körülmények, ki nem emelni oktalanság: ugy a' tunyaság', a' semmitnemtevés' ölében tespedni hagyni, vagy épen arra kárhoztatni, hol különben is a' képzelődés mesterileg érti a' komor pillanatokat még komorabbakká, 's az élet' terhét elviselhetetlenné feketitni, a' kigondolható legnagyobb hiba volna. Midőn tehát a' fürödés a' lélek' erejét feszitő 's igy a' testet kimeritő dolgokat kirekeszti, kellemesen foglalkozva henyélni, 's henyélésközben is foglalatoskodva akarja a' betegeket találni.

Felkelni reggel 4 óránál előbb, 7nél később hiba, legjobb, legegészségesebb 6 órakor; lefeküdni este 9kor betegnek nincs korán. Az, kinek 8 és 9 óra között, miután 5 — 6 vagy épen 4kor felkelt, a' reggeli jól nem esik, ne reggelizzen, annál jobb izüen fog ebédnél enni, mellynek rendes órája a' 12., legkésőbb 2 óra, és nincs kárhozatosabb szokás az egészségre nézve, mint délből reggelt, estéből delet 'sa't. csinálni. — A' délutáni alvás ellen az ugynevezett dilettant, vagy igazabban az akarnám, de nem tudom — gyógyászok általában igen kikelnek; mert humorális pathologiájok azt tartja: hogy

az álom által a' vér sürittetik, tehát az egészségre nézve ártalmasnak kell lennie, nem jutván eszökbe, hogy általában valamint javalni, ugy kárhoztatni sem lehet semmit az orvosi világban, annál kevésbbé az alvást; mert hiszen a' halállal küzködő beteg egy órai alvás után megfrisülve ébred fel, 's megél, és hogy vannak nyavalyák, mellyekben a' vért, a' ritkát, a' savóst, süritni nem káros, sőt igen is üdvös. Annál kevesebbé árthat délután fél, egy órát aludva átpihenni elgyengült embernek, minél frisebbnek, vidámabbnak érzi magát utána, magában értetődvén: ha ellenkezőt tapasztalna, ne alugyék; mert ez annyit tenne, mint erőtlenséghez erőtlenséget adni, hogy abból erő származzék. Ezen oknál fogva a' szerelemnek is physicai éldelete az egész vizgyógyitás alatt általában minden betegnek tilos; de kivált az ollyannak, ki épen ennek sinli gyönyöreit; mert a' nemzés a' növényéletteljnek az életmű' határin tulcsapása levén, természetesen az egészség' veszélyeztetése nélkül csak akkor gyakoroltathatik, midőn erő a' testben fölöslegesen gyült össze, mi előbb, mint a' nyavalya legyőzetett, 's a' testből kiírtatott volna, nem történhetik, hanemha betegesen. Ezen elvből nem javasolható a' képzelődést felhevitő, elámitó ol-

vasás, társalkodás 'sa't. általában azon élvezetek, mellyeknek pillanatnyi gyönyöre a' testnek napok, hetek alatt szerzett jóllétét semmivé teszi. Ellenben gyakori testmozgás a' szabad természetben, fris légen járáskelés, vagy legalább kocsiban sétálás, de ez csak azon esetben, ha gyalogolni valaki képtelen volna, — nem csak ajánlható, hanem a' vizgyógyitás' sükeresitésére szükséges is, nem feledvén, hogy a' tulzás valamint mindenben káros, ugy a' sétálásban sem lehet üdvös, 's egész napon által futkosni, magát agyonizzasztani annyit tesz: mint az étvágyat elrontani, a' test' táplálását akadályozni 'sa't. szóval: a' testet, különben sem erőset betegnél, még erőtlenebbé, betegebbé tenni. Módjával jó minden; a' sétálásban is szükséges megtartani azt, hogy az állati melegség a' bőrnek bő kigőzölgéseig igen, de izzadásig ne magasztaltassék fel; mi szelid éghajlatunk alatt, hol rögtön változásokat nem ismerő kellemes időjárásunk minden nehezebb öltönyt nélkülözhetővé teszen, sokkal könnyebben eszközölhető, mint helyeken, hol hideg, meleg, szél, eső, 'sa't. rögtön váltogatván fel egymást, csak jól beburkoltan engedi, a' betegeket szállásaiktól kevéssé eltávozni.

3. Az életrend, vagy is az ételek'

és italok' megválasztása az, miben legszigorubbnak kell a' betegnek lenni; mert ha minden józan orvosi könyv nem tanitná is, hogy diæta nélkül üres hang az egész gyógyászat, alig van ember, ki éltében csak egyszer is ne volt volna pusztán diæta által saját orvosa. Annál fogva legyenek az étkek általában egyszerüek, tápláló anyagnak, 's könnyen emészthetők. Reggelre a' kávé, ámbár nem igen derék, de soványabb tejjel még is türhető, 's megengedhető azoknak, kik azzal szoktak élni, illyen a' chocolade is; jobb a' kömény magos, zöldséggel készitett, vagy tehénhús leves; ebédre marhahús' leve nem füszerezve szerfelett, rissel, árpakásával, finom metélttel, vagy más könnyü tésztával; fris, puhára főzött marha-, borjú-, bárányhus; becsinálva aprómarha, de ez még jobb sülve; a' vadak közül jó a' nyúl, őz, szarvas, ha nem tikkadtak, nem büdösek; a' halak közül: a' csuka, süllő, pisztráng, ámbár ezeket is jobb nélkülözni; a' zöldségek közül: a' zöldbab, zöldborsó, sárgarépa, kelkáposzta, kartifiol, spárga, a' spinát merő rostokbul, 's az emésztésnek ellenálló kemény állománya végett nem javasolható; a' gyümölcsök közül: a' jó fekete cseresnye, szőlő, 's a' maga helyén a' jól megérett görögdinnye. Mind ezt hely-

ben a' legjobb minemüségben, és igazán olcsón kaphatni. Egyéb eledelek, valamint minden nyalánkságok, mellyeket elószámlálni hosszas, és felesleges volna, a' tiltottak közé tartozván, a' cúra' egész ideje alatt használhatatlanok. De a' megengedtekkel sem volna minden különbség nélkül élni tanácsos; mert egyik baj' elháritása hús, a' másiké zöldségféle eledeleket kiván, sőt ugyanazon bajnál kezdetben más, és utólja felé ismét más életrend szükséges; mire nézve legtanácsosabb a' rendes gyógyászt megkérdezni. Mi az eledelek' mennyiségét illeti: minthogy az ember, — emez égi szikra — ész által minden állatok fölébe helyzett állat, különben sem azért él, hogy csak egyék; itt különösen csak azért egyék, hogy éljen, azaz: a' gyomornak emésztő erejére különös tekintettel levén, annyi eledelt magához soha ne vegyen, hogy többet enni ne birjon. A' vacsora pedig kiváltképen szük legyen: kevés leves, és néhány falat sültből álló. Legegészségesebb itala az embernek mind beteges, mind egészséges állapotjában, ha szomjazik, örökké a' viz marad, melly itt általában mindenütt jó; de a' növendékpapintézeti kútból különösen igen jó merittetik; ha valaki ennél jobbat kivánna, Felsőtárkány nem messze van, 's

legfrisebb, legjobb hegyiforrásvizet adhat.

4. Mi a' gyógyszerek' használatát illeti: hogy a' nyavalyát szülő, 's azt fentartó okok a' testből annál előbb kiírtathassanak, némelly esetekben a' viz' ereje czélirányosan előmozdittatik bizonyos gyógyszerek által; azon eseteket azonban előre meghatározni, valamint a' czélszerü gyógyanyagokat is a' különböző egyéniséghez képest kimutatni, teljes lehetetlen, azért itt is az orvos lesz legjobb tanácsadó, ki ezen emberi kötelességét mindenkor szivesen fogja teljesitni. Különben a' gyógyászkontárkodásnak, melly gyógyszerekkel véli meghizlalhatni a' beteget, az egészség' tönkretetelén kivül még azon káros következménye is van, hogy tiszta tapasztalásokhoz a' viz' sükere iránt miatta soha sem juthatni.

5. Meddig tartson a' gyógyitás? ez ismét olly kérdés, mellyre egyedül orvos felelhet, és csak akkor, midőn a' beteget látja, kinek testalkatása, kora, véralkata, betegsége 'sa't. határoz el mindent. Annyi igaz: hogy a' kik idült nyavalyákból pár nap alatt menekedni akarnak, bizvást honn maradhatnak; ellenben kik elég szerények kivánataikban, azok az egri fürdőt várakozásukon felül sükeresnek fogják tapasztalni, mert ez halkan,

de annál biztosabban, 's az életmüves test' minden megtámadása nélkül munkálkodik, 4 — 8 több kevesebb hét alatt egészségessé teendő az embert.

6. Mi a' vizhasználás' módját illeti; ez külsőre, és belsőre ágazik el.

a) A' külsőképeni használásmód, valamint Dombi Sámuel' bizonyitása szerint már a' törökuraság alatt szépen virágzott, ugy ma is főkép divatozik. És pedig hetenkint egyszer, kétszer, sőt mindennap, 's ha a' baj úgy kivánná napjában kétszer is fürödnek, majd a' tükörfürdőben, mellynek hévmérséklete Reaumur szerint 25 foknyi levén hütést sem kiván; majd kádakban, hol a' forralt viz' kihütésére nem idegen, hanem ásványviz használtatik. 30 foknál melegebb viz könnyen szédülést, ájulást okozhat, erre tehát figyelemmel kell lenni; legjobb hévmérőt a' vizbe bocsátni, noha kezével is megtudja az ember azon meleget, melylyet teste elszenved. A' fürdés' ideje reggel 6 órától 9ig, délután 5től 8ig, legjobb, és legalkalmasabb a' fürdőintézetben, ámbár ha épen valaki akarja, szállására szinte hordathat vizet, mit a' helybeliek szoktak néha tenni, hanem ezen módja a' fürödésnek alkalmatlan, költségesebb, és nem olly sükeres. Eleinte egy negyed, később fél, egész órát

lehet benne időzni. Utána fél órai nyugalom nem lehet nem üdvöshatásu, már csak azért is, hogy azalatt a' felmagasztalt bőrkigőzölgés csillapodván, a' szabad légbeni meghűlés ellen, melly ekkor leghamarább megesik, biztositassék az ember.

b) Belsőkép ismét kétféle módon használtathatik ezen viz; ugy:

a) Mint ital; és ez nem rég jött szokásba, hanem most annál inkább lábra kap, minél kevésb kellemetlenséggel jár a' jóizü viznek hörpölgetése. A' gyomorra, legyen az üres, vagy teli, semmi kedvetlen hatással nem levén, délelőtt csak ugy, mint utána lehet inni; ebéd után azonban még sem árt egy pár órát időzni ivás előtt, noha a' reggeli kávéra egy pohárral bátran ráönthetni. 'S minthogy a' viz forró nem levén, szállékony részeit nem könnyen ereszti el, ivás végett nincs egészen a' forráshoz lekötve az ember, hanem jól bedugaszolt üvegben vagy lakhelyére vitetheti, vagy pedig a' minden esetre szükséges mozgás végett a' szomszéd érsekkertbe rándulván, magával viheti; 's közönséges pohárral kezdvén lassanként 8 — 12re egy délelőtt, még egyszer annyira egész nap, sőt többre is felmegy, ha az orvos ugy rendeli, egyegy pohár

között időt engedvén a' gyomornak a' viz' elemésztésére; mennyit? erre legjobban megfelel kiki magának, gyomra' állapotjára vigyázván, melly megterheltetését bizonyos nehézség' érzetével rögtön nyilványitja, mig tehát ezen nyomás el nem enyészik a' gyomorból, óvakodni szükséges az ivástól; melly időköz, ha már valamennyire megszokta az ember e' vizet, mihez ismét igen kevés idő kivántatik, — egy negyednél nem hosszabb.

β) Állövet formában igen czélirányosan használtathatik ezen viz több esetben, nevezetesen: a' makacs székszorulásban, a' fejér, vagy az ugynevezett taknyos aranyérben, de az aranyérnek egyéb formáiban is, fejérfolyásban 'sa't. a' mennyiben tudniillik a' végbél' felszivó edényei által a' gyógyrészek szinte a' test' nedvei közé jutnak, az általányos gyógyitást is elősegéli; de ezenkivül helybeli hatása is jótékony. Könnyen elvégezheti pedig kiki e' mütételt minden idegen segitség nélkül egy mindenfelé hajtható rugalmas csővel ellátott műszerrel — Pesten kapható — mellynél különösen arra kell figyelmezni, nehogy a' csőbe lég szoruljon, mert ez könnyen zavart okozhat. Az állövetnél szükséges feltétel levén az, hogy a' végbélben több

ideig maradjon, czélirányosan adatik lefekvés előtt, ámbár máskor is lehet, kivált ha az orvos ugy rendeli, ki minden esetben legjobban tudja: hol, mit, és mikor kell?

7.) *Gyógyászok, és gyógyszertárak.*

Ő excellentiája az érsek, mint birtokosa 's különös pártolója a' fürdőnek, az intézetet hiány nélkül akarván tudni, a' fürdőnek gyógyászi elintézésével a' szerzőt bizá meg; egyébiránt több sebészen kivül van Egerben még más három igen jeles orvosdoctor, kik tanácsukat, 's fáradságukat az emberiség' java mellett soha nem számolván, a' várost, 's vidéket magok iránt igen lekötelezték. Gyógyszertár van kettő: „A' Magyar Királyhoz", és az irgalmasbarátoké; egyik jelesebb a' másiknál.

MÁSODIK OSZTÁLY.

Helyleirási rész.

1.) *Az egri vidék' geognosticai, 's általános leirása.*

Némelly hegyeink' külső formáját 's az alattok elterülő szántóföldeken talált, világosan vulkáni-származatu köveket tekintve, nem minden ok nélkülinek találjuk azok' véleményét, kik vidékünk' hegyeit földalatti tüz által származtatják, ámbár azon catastrophának, ama' szörnyü zürzavarnak, melly emez iszonyu tömegeket a' föld' szinére erőszakolá, ha nem épen akkor is, midőn a' hatalmas „légyen meg“ a' végtelen ürben elhangozván, planétánk' elemeit alakulni, 's egy központ körül forogni parancsolá, de kétségkivül az őskorban valamikor igenigen régen kellett történnie; mert er-

dők nőttek, 's multak el gerinczeikről, 's e' változások többször történhettek, mig a' kiirtott erdőket végre szőlővesszők válták fel; pedig egy rengeteg erdő' élete roppant idő, 's a' szőlők sem uj ültetvények. — Egyébiránt a' nyugatra távulabb eső Mátrának 's a' Borsodban a' Sajó és Egervize között szerte elágazó Bikkesnek nevezett hegyhuzamnak lábánál, ott, hol az alföldi nagy sikság, a' Tisza' mentében messze elterülő, kezdődik, kisebb, nagyobb magasságig domborodván fel az egri hegyek, a' nógrádi és gömöri Cserhát által, mellyel a' Bikkes összeütközik, a' Krivánnal, a' Karpáttal, országunk' legnevezetesebb hegyeivel is kapcsolatban vannak. Éjszakról délnek futván, a' keleti részen leginkább kitünik az Eged, melly kettős csúcsával pompásan törekedvén az ég felé, az egri völgyön, sőt az egész sik vidéken uralkodik. Éjszaki oldalát berek 's erdő fedi, mig a' többi hármon a' legnemesebb bortermő szőlővesszők ültetvék hosszu sorban; alább szállva e' magas sziklatömeg a' Kis-, a' Nagytiba, a' Tolvaj- és Ibolyástető hegyeket, 's a' még alacsonyabb Afrikát, Mészhegyet, Nyergest, Sikhegyet, Kisegedet, 's Czeglédet formálja, mellyek kevés kopár helyeket kivéve — mind szőlővesszőkkel boritvák; a' nyuga-

ti részen legmagasabb a' Ráczhegy, mellynek egyik csúcsa a' Hajdúhegydombot fölülmulván, három ágra oszlik: az egyik a' Nagy- és Kiskocsnak, a' másik kettő az Agárd, Paphegy, Rózsás, Lőrinczvára, és Ujfogás, mind szőlőtermő hegyeknek ad eredetet.

A' legkiesebb völgyek 's fölséges kilátások ajánlkoznak itt mindenütt a' vándornak, de a' mellyekről alább leszen szó.

Éghajlata e' vidéknek szelid, levegője tiszta, egészséges, minek következtében a' járványnyavalya itt hallatlan valami, sőt a' cholera, melly szerte iszonyú pusztitásokat tőn, nálunk csak alig mutatkozott.

Egerbe csinált jó út vezet Bécsből Pesten; Lembergből Kassán keresztül, úgy Nógrádból és Gömörből. Legujabban készittet egyet fáradhatatlan érsekünk Szarvaskő felé, melly a' felső vidéket fogja városunkkal kapcsolatba hozni. Győzhetetlennek látszó akadályokon, 's minden időt gúnyoló sziklákon kell itt a' szilárd akaratnak keresztül rontania, mi ha megtörténhetett, akkor biztosan reményljük, miképen ama' nagyszerü eszmének — Felsőtárkányon által Diósgyőrnek utat huzatni — valósitása szinte nem tartozik a' lehetetlenségek közé.

2.) *A' város' leirása.*

A' már említett hegyek között éjszakról délnek simúl el a' némelly iróktól legkellemesebbnek nevezett egri völgy, — vallis amoenissima Agriensis — mellynek végében áll Eger, az érseki város, hasonló nevü folyam' mindkét partján, mellytől nevét a' városnak származtathatni azon okból vélik némellyek, mivel a' nemzetek valamelly vidéken megtelepedvén, természetesen előbb fogtak a' folyamra, melly körül tanyát ütének, nevet ruházni, mint a' városra, mellyet csak később épithetének; a' folyam pedig Egernek valószinűleg a' partjain valaha nagy számmal termett égerfáktól nevezteték el; mikor? bizonyosan nem tudhatni; hanem Béla királyunk' nevetlen jegyzője' előadása szerint Árpád népét az Egürvizéhez vezette, 's Usturos, és Puruzlou — Ostoros és Poroszló — mellett tanyáztatta; Tomka Szászky János *) pedig Egert Egürvizével 'együtt Hunnmorvában, a' teteli vezérségben nevezi, sőt Lázi Farkas' és Timon Sámuel' feljegyzése szerint a' Decius császár alatt megkinzott

*) Geographia Aevi Medii. Pars II. Sect. 3.

Kornél pápa' decretumai alatt a' pannoniai püspökök' sorában már egri püspök is — Episcopus ab Agria — emlittetik, melly decretum Spondán Henrik' felszámitása szerint urunk' szenvedése után 254ben kelvén, eléggé nyilvánitja, mikép Eger nem csak a' hunnoknak Pannoniába berontásakor fennállott, hanem már a' harmadik század' közepén nevezetes város, püspöki lakhely volt legyen. Annyi igaz: hogy szent István első apostoli királyunk nem épittette, hanem csak szépitteté: „ornavit — ugy mond Bombardi — arcem Agriensem Sanctus Stephanus ædificiis.“ — Agriának — mint Bonfin megjegyzi — az agriánok, illiriai nép — által nevezteték.

Több mint ezer év alatt, de kivált a' magyar királyság' nyolcz százada óta sok történt itt, 's a' hazai történeteket kedvelő 's a' hajdankor' hős vonásain fellengezve mulató buzgó maradék e' város', e' váromladék' láttára, annyi vitézek', főurak' 's országos dolgok' első rugói' — sirja, és számos hazafiúi tettek' nézőszine felett elmerül a' régi világba.

Felosztatik Eger a' belső, 's öt külvárosra, mellyek: Sánez- Czifra- Rácz- vagy Felnémethi- Hatvani- és Maklári-bástyáknak neveztetnek.

A' belvárost hajdan öt, Czifra- Rácz-

Serte- Hatvani- és Maklári-kapuval ellátott kettős fal kerité, melly egykor a' hires erős várnak nem csekély erősségül szolgálván, ma csak romjaiban mutatkozik ittott. Van: 3 ezernél több háza; számos útczái, mellyek a' casinóegyesület által legujabban elnevezvék, 's neveik az utczabeli első 's végső házra felirvák, elég tágasak, többnyire kövezettek, noha a' kövezet jobb is lehetne; a' házak számokkal megjegyezvék, 's ez is a' casinóegyesület' inditványozására, melly az utczai világositást is megkezdé, saját költségén néhány tánczvigalmakat adván a' szükséges pénz' összeszerzésére; de csak hamar, nem mintha világosságra szükségünk nem volna, hanem egyéb fontos akadályoknak, minő többek között az alaptőkehiány, közbejötte miatt boldogabb időre lőn kénytelen elhalasztani. Útczái között nevezetesebbek: a' Főutcza, melly a' Hatvani-kaputól keresztül a' Lyceumtéren is a' belvárosba egész a' Ráczkapuig; a' Káptalanútcza szinte a' Hatvani-kaputól a' vármegyeház felé, és a' Várali-útcza a' Maklári-kapu felől a' vár alatt végig a' Városi-térre vezet.

Eger nyolcz század óta széke a' püspöknek, 1804től az érseknek, ki egyszersmind a' vármegye' valóságos örökös fő-

ispánya, széke a' főkáptalannak, az egyházi szentszéknek, 's a' káptalani hiteles levéltárnak. — Van 7 temploma, 3 kápolnája, nemzeti iskolái, gymnasiuma, érseki lyceuma, rajziskolája; van itt az egyházi megyének szép könyvtára, csillagásztorony, könyvnyomó-, gyermekeket, papokatnevelő-, elaggott lelkészeket nyugalomba fogadó-, szegényeket tápláló-intézet, 1 kórház, 5 szerzeti zárda, királyi só-, posta-, magazinhivatal, vármegye' háza, városház, egy parochia, a' katonaság' részére 2 kaszárnya, kórház, 's tábornoki lak, casinóegyesület, hol minden magyar, 's többféle német hir- 's szépliteraturailapok olvashatók.

A' házak általában kőbül épitvék, a' belvárosiak zsindel- cserép- schistusfedettek, a' középületek többnyire emeletesek, de a' privát házak között is sok találtatik emeletre, ugyannyira, hogyha Pest után elsőnek nem merjük is állitani, épületeire nézve jeles városnak mondhatjuk.

Különös említést érdemel a' hasonlithatatlanszépségü anyatemplom, Hild' pesti épitész' müve, 's Pyrker' nagy nevének dicső emlékjele, melly 1837dik év óta gömbölyü magas két tornyával büszkén pompázik a' lyceum előtti dombon. Ötven lépcső vezet fel a' fényes egyház-

ba, mellynek nyolcz tömérdek oszlopemelte fölséges homloka felett a' hit', remény' 's szeretet' gyönyörü szobrai, Casagrande' remekei, nem kevésbbé ragadják el kivül a' szemlélőt, mint amaz egyszerü, szivet, lelket áhitatra gerjesztő báj, melly belül mindenen elömlik, minden tárgyat bélyegez, 's melly kimondhatatlan sokat nyer az oltárképek által, mellyek mind annyi remekmüvek leghiresb olasz, és német kezektől. E' dicső templomban zengi a' káptalan naponkint solosmáit istennek, ebben van az országoshitelü levéltár is.

Az anyatemplommal szemben, az ugynevezett Lyceumtér által elválasztva, alantabb áll az érseki lyceum 1765ben kezdve, 20 év alatt gróf Eszterházy Károly egri püspök által a' tudományoknak roppant költségen emeltetve. Minden más háztól elkülönözött, négyszegletü, két emeletes fejedelmi épület, melly Europa' leghiresebb városinak is diszére fogna válni. Keletre néző szárnya fölött a' csillagásztorony emelkedik roppant szélvitorlájával az ég felé, mig alatta földszint a' gróf Barkóczy püspök alapitotta, 's Eszterházy ide helyzette könyvsajtó az ész' szüleményit az utókornak törekszik átadni; déli részében a' megyei könyvtár mind belső értékére, mind és kivált

külfényére nézve igen jeles; nyugati részében a' tanuló ifjuság' próbatételeire készitett nagy terem, 's e' mellett gépelyekkel 's színezetekkel ellátott játékszin; éjszaki oldalában végre az oratorium van Maulperts által festve, nem olly mesterileg ugyan mint a' könyvtár Krakker, vagy a' nagy terem Sigrist által, de még is szépen; jelesen Sigrist a' terem' boltozatára a' tudományok' négy karát festette, hol mozogni 's cselekedni látszanak az alakok, 's magyarázni véli az ember hallani az illető tudományok' tanitóit. Továbbá ebben a' bölcselkedést, a' jogot, 's az istenestudományokat 6 teremben magyarázza 11 tanitó, kik közül csak a' négy világi szállásol künn a' városban, a' többinek minden szolgálatával, valamint a' káptalani segédeknek is kényelmes lakást ad, ide nem számitva, hogy a' physicai muzeum, a' könyvsajtó' raktára, sőt a' vármegyei fegyvergyüjtemény is egyegy nagy teremet foglal el.

A' Lyceumtért éjszakról a' terjedelmes érseki-lak rekeszti be. Ez gróf Barkóczy püspöknek köszöni létét, ámbár jelen kényelmes állapotjára későbbi püspökök alatt jutott. Azon szárnyának, melly a' Lyceumtérre néz, felső emeletét egészen a' „Nemzeti Képtár" foglalja el,

azon ritka festemények' gyüjteménye, mellyben ő excellentiája mostani érsekünk nem kevésbbé drága, mint legkedvesebb kincsét vivé áldozatúl a' haza' oltárára. Ezen, a' Főutczának majdnem felét elfoglaló, épülethez két sétakert is van csatolva. Mellette mindjárt van az elaggott lelkészek' épülete két emeletre, 's a' növendékpapság' három emeletes roppant palotája, fájdalom, olly helyre téve, hol szüken kapván fris léget, nem igen kedvezőleg hat a' benne létező számos ifjuság' egészségére; felebb a' ciszterciek' zárdája csak azért is nevezetes, mert egykor a' világkormányzó jezsuitarend lakta; de különben is csinosan elrendezett épület két emeletre, melly a' mind külsejére, mind bútorozatára nézve jó izlésre mutató apáturi-lakon kivül, mellynek az előtte elterülő szép virágos kert regényes kilátást szerez, a' gymnasiumi hat iskolának is több mint elegendő helyet ad; a' szegények' intézete, melly már 1239ben fennállott, de különféle ellenségek által pusztulásra jutván csak későbbi adakozás' utján emelkedett fel romjaiból, nevezetesen a' hozzá tartozó templomot Komáromy János egri kanonok épitteté 1730ban. Legujabban kegyes Pyrkerünket a' szenvedő emberiség iránti szeretete oda vivé, hogy

ő e' szegények' intézete' tulajdonává lett romladozó szomszéd házat megvizsgáltatná, 's rajta a' szükséges kijavitásokat saját költségén téttetné, mi által hány ügyefogyott szegénynek fogja ismét könyeit felszáritni! — A' nevezetesebb épületek' sorába tartozik még a' vármegye' háza is két emeletre, melly leginkább gróf Barkóczy püspök' eszközlése által jött létre; a' Foglár György kanonok alapitotta gyermeknevelőintézet, mellynek rendeltetése: egy fő- és egy aligazgató felügyelése alatt azon számos gyermekeket, kik ide felvéttetnek, a' hazának hasznos polgárivá nevelni. Ezen épületben tanittatnak a' nemzeti iskolák, ebben van a' præparandia, vagy is mostani érsekünk által alapitott azon intézet, hol egyének, kik az igen nagyfontosságu népnevelést választják pályaul, szemlélődés, és huzamos tapasztalás által érlelt tanitók által terhes hivatásukra elkészittetnek. Emlitésre érdemes továbbá az irgalmasok' kórháza, gróf Erdódy egri püspök által 1726ban alapitva, mellynek van egy kisded temploma, 's a' mellette levő nyulánk magas gömbölyü torony felett eredetileg félhold ragyogott, de most hitünk' fönséges jelébe ütköznek a' felkelő nap' sugári. Ő excellentiája tudniillik patriarchaérsekünk födél nélkül találván e' török időből teljes ép-

ségben fennmaradt hengeralaku emléket, fejér bádoggal parancsolá befödni, 's — egyszerü szép gondolat! — félhold felett álló kereszttel díszesitni ennek amaz feletti győzedelme' jeléül. Végre szembetünő épület a' minoriták' háromemeletü zárdája kéttornyu templomával a' Várositéren, melly főkép a' Bakta felőli utról különösen szépnek, valamint általában az egész város pompásnak, mutatkozik. —

3.) *Lakosok.*

A' lakosságot, melly Egerben 19 — 20 ezerre számittatik, teszik egyháziak, földbirtokosak, szolgálatban levő és nyugalmazott haditisztek, vármegyei, uradalmi 's városi tisztviselők, armalista nemesek, ügyészek, kereskedők, mesteremberek, és legnagyobb részben szőlőmüvelők, kik kevés németajku polgárt kivéve, mindnyájan a' magyar nyelvet beszélik. Testalkotásuk általában izmos, erős és tartós, ugyannyira, hogy itt 100 éves egyéneket találni nem ujság. Külsejök ajánlkozó, csinos, sőt annyi szép nőalakot, mint vannak a' vitéz egri hölgyek' unokái között, ritkaság együtt találni; hanem a' fényüzésre hajlandók, 's e' vonás, hiszem, eleget mond e' kis-

városi természetü közönség' characteréről.

4.) *Ipar.*

A' bortermesztés és pálinkafőzés az, mivel az egriek leginkább foglalatoskodnak, kevésbbé űzik a' vászon-, fejér, fekete bőrkészitést, enyvforralást; vannak egyébiránt számos kereskedők, kik posztó- pamuk- selyem- 's más szövetekkel, gyármüvekkel, 's egyéb kül- és belföldi árukkal gazdagon nyerekednek.

Az egri bor, mellyet a' lakosok a' körüllevő hegyeken bőven termesztenek, kellemes íze, egészséges itala, szép szine, és azon sajátsága miatt, mert az átvitelt szárazon, vizen megállja, 's e'. tulajdonait nem vegyités, zagyválás, 's mit tudom én, mi más kezelések által szokják a' borokat elkésziteni, hanem közvetetlenül a' természettől nyeri, honunk' leghiresebbjei közé tartozik. 'S mig a' lengyel szomszédokat — talán Prisnicz, talán más ok vidékünkről el nem idegenitette, sok szép aranyat látott az egri borosgazda szőlője' hős nedveért, hanem erről ma már csak mult időben beszélnek.

Van vörös 's fejér bor, hanem ez a'

vöröshöz képest csak igen csekélymennyiségü 's nem olly finom mint amaz, valamint nem is annyira eladás, mint kiki saját használata végett készíti.

A' pálinkát törkölyből, vagy is azon anyagból főzik, melly a' szőlő' nedvének kisajtolása után felmarad, és gyümölcsből, melly szőlőkben, 's kertekben nem csak sok, hanem kikeresettszépségü, 's különösfinomságu terem.

A' kézmüvek között megjegyzésre méltó bizonyos neme a' vászonnak, mellynek készitésmódja, ha igaz a' hagyomány, törökszármazatú volna. Ez tudniillik lenfonalból szőtt 2ſ3 rőf szélességü ritka vászon, melly a' hévvizben megfejéritteték, 's pulyavászon név alatt árultatik; hajdan, mint regéltetik, az alsóbbosztályu töröknők arczlepelnek használák, ma különösen a' szegedi 's temesvári ráczok keresik.

5.) *Tartózkodás Egerben.*

1. *Szállásolás.* A' fürdőintézet számos vendégeknek lakhelyet nem adhatván, idegenek ennek közelében bérelhetnek szállást, mi kevés fáradságba fog kerülni, mert 20 — 60 lépésnyire a' fürdő körül csinos házakkal biró timárok,

's egyéb polgárok laknak, kik a' tisztességes idegent néhány hónapra szivesen látják hajlékukban, 's egy pár szobaért a' városban sem kell 10 váltó forintnál többet fizetni. Vannak egyébiránt vendégfogadók is, hová mindenkor beszállhat az ember, 's mind addig időzhet, mig alkalmas szállásra talál. Illyen fogadó a' Hatvani-kapuban „A' Magyar Korona"; a' Káptalanutcza' végén „Az Oroszlán"; a' Maklári-kapuban „A' Szarvas".

2. *Szolgálat.* Mi a' szolgálatot illeti: ámbár helyben is kaphat az ember cseléd et, minden esetre tanácsosabb azt magával hozni. Ki saját lovaival jő, lovaira itt sokat költeni nem fog, mert a' takarmány elég jutányos.

Mosatást majd minden házban, hol szállásol, talál; egyébiránt a' fürdőintézethez közel egy igen jó mosónő lakik, ki rendesen a' növendékpapság' fejérneműjét tisztázza, 's azonkivül más uraságok által is megbizatik, ez a' fürdővendégeknek is ajánlja csinos, pontos szolgálatát.

3. *Konyha.* Egerben általában nem drágán él az ember, de kivált nyáron annyi a' mindenféle zöldség, hogy majdnem ingyen kaphatni, azonkivül aprómarha, tej, vaj

'sa't. főkép hétivásárok' alkalmával a' legnagyobb bőségben találtatik, minél fogva ha kinek honn tetszenék főzetni, a' konyha nem nagy kiadást fog okozni, ámbár a' fa, tekintvén azt, hogy az erdő csak nem reánk szakad, olcsóbb lehetne. Egyébiránt az Oroszlánban, a' casinóban 10 — 12 pengő forintért hónaponként becsületes asztalhoz ülhet egy személy.

4. *Mulatság.* A' henyeség minden rosznak kútfeje, valamint az elszórakozás a' fürdő általi gyógyitásnak egyik fősegélye levén, amazt kerülni, 's ezt minden kitelhető módon eszközölni szoros feladata minden betegnek; 's e' czélra hasznos szolgálatot tesz:

a) Michailovics kereskedőnek kölcsönöző könyvtára, hol 25 váltó garas hónapi díjért válogatott darabokat olvashatni.

b) A' casinóegyesület, mellynek idegenekre nézve azon szabálya létezik, hogy azok ittmulatásuk' egész ideje alatt minden teherviselés nélkül szivesen láttatnak, a' hol nem csak különféle hirlapokat olvashat kényelmesen, hanem egyéneket is talál, kikkel okos szót válthat.

c) A' szinészet. Ennek különös épü-

lete ugyan nincs, hanem a' helybeli közönségnek mind eddig a' casinói-terem nem volt szük, mellyben a' kassai színésztársaság évenkint nyárban némelly jól sükerült darabbal szokott kedveskedni; 's végre

d) Regényes vidékünk' megtekintése sok unalmas órát képes felderíteni.

6.) *Sétányok.*

Eger nem egyedül jótékony fürdőjét vette az anyatermészettől, hanem egyszersmind a' legszebb vidéket is. — Mi igen jól tudjuk, miképen arra, hogy valamelly vidék szépnek mondathassék, sok, nagyon sok kivántatik; de itt több van, mint a' mi közönségesen kivántatik. — A' város, mint fölebb emlitők, egy kies völgyben fekszik, mellyet minden részről hegyláncz övedz, csupán a' délkeleti oldalon talál az ember résre, mellyen ha kegyed, nyájas olvasónőnk! kipillant, a' végtelen sík — a' gazdag alföld — nyílik föl sugárszemeinek. Tavaszmezők, virágos rétek, fiatal vetések, 's az illatozó völgyek' tömkelegei mögől a' kisded dombtól kezdve föl az óriáshegyekig, — drága bortermő halmok — kellemes sorral váltják föl egymást min-

denütt. 'S ezekhez mindenkor el kell gondolni kegyednek a' borútalan eget, az egészséges levegőt, a' kedves ibolyaszagot, a' kristályvizü forrásokat, a' lanyha alkonyszellőt, a' madársereg' vidám énekét, az ezerszinü virághímet, a' borzasztószép szirtlapokat, a' hegyi zuhatagot, a' mindigzöld folyampartokat, 's mindent, a' mit csak kegyed' dus képzelőereje elő tud teremteni. De nem csak elgondolni, hanem látni, hallani, érezni kell kegyednek mind ezt egy májusi nap' tüzfényinél, vagy a' hold' halvány világánál, hogy e' táj' szépségéről helyes ítéletet hozhasson. Igen, nyájas olvasónőnk, mi kimondtuk a' szót, hogy az egri vidék, egy a' legszebbek közől, 's ezért — ugy hisszük — nem lesz okunk pirulni, mihelytt kegyed közelebbről megismerkedett a' vidékkel. — Ha tetszik kegyednek szives szolgálati-készségünk, mi a' kalauztisztet örömest magunkra vállaljuk, 's hogy ez annál pontosabban megtörténhessék a' következő renddel teendjük sétautainkat:

1. Gyalogolások a' városban.
2. Gyalogolások a' városon kivül.
3. Kikocsikázások.

I. Gyalogolások a' városban.

1. *Az érsekkertbe.* A' fürdőépület' tőszomszédságában esik az ismeretes érsekkert, a' mi megbecsülhetetlen jótétemény a' vendégekre nézve. A' bejárás több kapun történhetik. Mi a' legközelebbet választjuk, melly ide csak néhány lépésnyi távolságra van. Elhagyván a' nagy vaskaput, először a' veteményes kertbe lépünk, melly — az egésznek osztályozását tekintvén — középett áll, 's a' többi résztől két folyam által szakasztatik el. A' viz' mentében mindenütt sudar nyárfák meredeznek az égbe. Láthatni itten a' legbujább melegágyakat, a' legtermettebb oltványcsemetéket. A' bejárásnál egy kisded kertészlak épült az utóbbi években; ehhez kétfelülről üvegházak ragasztvák, mellyeknek táblái alól nagy aranyszinü ananászok sárgállanak. — Ha a' veteményes kert' hosszában sétálva a' patak' széléhez értünk, a' tulpartokról fris virágillat, 's epedő csalogánydal fog üdvözelleni bennünket, 's kegyed, nyájas olvasónőnk, meg nem állhatja, hogy föl ne keresse a' fris virágillatot, meg ne látogassa az epedő csalogányt; azt a' virágos kert' feseló rózsái között, ezt a' sétakert' sürü lombjaiban. — Ezen kerteknek szinte megvannak sajátságos bájaik. — Itt himes virág-

halmok domborodnak, ott egyenes fasorok huzódnak el; ennek egyszerü zöld rétei tetszenek, annak tarka változatossága gyönyörködteti a' szemet, 's ha az egyik viruló narancs- 's czitromberkeivel az olaszföld' szelid légére emlékeztet, a' másik minden bizonnyal csöndes ligeteivel fog kedveskedni. 'S ide jójetek ti mindnyájan, kik nem viselhetitek el a' déli nap' forróságát, 's itt, e' bizodalmas fasátrak' homályiban enyhhelyre találandotok! A' roppant négyszegü kertet tágas mezőség, 's nemesitett gyümölcsös kert egészíti ki, 's mindenütt jól rendezett utak kigyódzzák keresztül.

2. *A' várba.* A' város' éjszakkeleti részében, egy dombon áll a' düledékeiben is kevély egri vár. A' ki ezelőtt tizenkét évvel látta e' várat, 's most tekinti meg, az első pillantatra nem egy könnyen fog reá ismerni. Most élénk népsereg hullámzik ott, hol még nem régen rémitő csend uralkodott, 's hol a' fényes csarnokokban —

Hajdan erős daliák győztesen estek alá, *)
ott most vad gesztenyefák' sötét ernyeiben
A' vándor megváltónknak sirjára találand,
'S téged, büszke tető! térdre omolva köszönt. **)

*) Honmüvész. 1835. **) Ugyanott.

A' nagyméltóságu patriarchaérseknek maradt fenn a' dicsőség az elhagyatott egri várat újjá alkotni, 's az ő teremtő szelleme itten két legdicsőbb czélt egyesíte egy műben. Ő nem csak új életet lehelt az omladozó romokba, hanem egyszersmind az üdvözitő' keresztje által is felmagasztalta az ormokat. Ő e' művében úgy lép fel, mint valódi nagy hazafi, és keresztény. 'S ha ősi emlékeivel rideg pusztaságában is szent volt minden hazafi kebelnek e' hely; zöldellő pompájával, 's a' keresztény religio' diadalmas jelével mennyivel szentebb ez most minden keresztény hazafi előtt. — A' várba szélesivü kapu vezet fel; ezen áthaladván, azon tér nyílik fel előttünk, hol a' mohülte iznos bástyák még mindig szörnyü tekintetet ruháznak e' parányi vármaradványra, mellybe ittott mély ágyulyukak vágvák. Ezen kaputól fogva az egész várban mindenütt hüvös sétasorok vonúlnak el, 's hol előbb minden nyomon porfelleg keletkezett, most ott virágszőnyeges pázsit között a' legszabályosabb ösvény kanyarog fel. — A' második kapuhoz jutván, ennek jobb szárnyában három sirkőre akadunk, de mellyek közül kettőről az idő' viszontagságai eltörölték

a' betüket; a' középső épen maradt, 's rajta ez olvasható:

NICOLAUS
OLAHUS ECCLE
SIAE AGRIEN EPS CONSILI
ARIUS ET CANCELLARIUS REGIS ROMANO
HUNGARIAE ETC ANO DONI MD ...
(*Az évszám' végrésze hibázik*).

Itt kezdődnek a' szent státiók, 's azon kerekded domb körül emelkednek föl, melly Kálváriahegynek neveztetik. A' státiók között szemlélhető szent István' első magyar király' szobra velenczei művész, Casagrande Márktól; ugyanattól, ki az egri főtemplomhoz a' faragványokat készitette. A' nagy király szilárd állásában, nyilt fővel, egész életnagyságban ábrázoltatik. Testét egyszerü öltözet fedezi, szemei égre forditvák, jobbjával a' kisded Jézust ölelő boldogságos szüz' képét fogja által, ezen körirattal „Patrona Hungariæ" ezalatt a' korona, pálcza, országalma, és czimer látszik, a' kiterjesztett királyi palást által eltakarva; balja szabadon tárúl ki. A' mű kemény kőbül vésetett, 's néhai boldogemlékezetü Durcsák János püspök, egri kispré-

post, és kanonok' nagylelküségének köszöni lételét. Alatta e' sorok irvák:

SZ. ISTVÁN KIRÁLY.
AZ ÁLTALA ÉPITTETETT SZ. JÁNOS'
TEMPLOMA' ROMJAIBÓL FENMARADOTT
OSZLOPÁN.
HÁLAEMLÉKÜL HONUNK, ÉS HITÜNK
IRÁNTI SZENT BUZGALMAÉRT.
1835.

E' helytől egy mellékut lepcsőkön visz a' Kálváriahegyre, mellynek fölébe a' három keresztfa van helyezve. A' meredek tetőt karfák veszik körül. Innen a' legfölségesebb kilátás esik az egész vidékre. 'S e' szent halmon álltunkban hajdankori képek villannak keresztül az elmén, 's vallásos érzelmek ragadják meg a' lelket. Itt minden porszem nagy századok' ereklyéje. 'S kegyed, nyájas olvasónőnk, velünk együtt térdre hull az üdvözitő' feszülete előtt, megcsókolja a' földet, mellynek magyarvér győzedelmesen vivta ki szabadságát, 's imádságra nyitván meg lángoló ajkait, az ég' áldását könyörgendi le azon lelkes emberbarátra, kinek isten iránti határtalan tisztelete, 's lönlobogó hazaszeretete mun-

káiban itt is olly nagyszerüen mutatkozik. — A' Kálváriahegy' déli oldalában oltár van emelve a' keresztről levett üdvözitőnek faragott képével; ennek általellenében pedig a' tulsó éjszaki részen, egy kapuüregben Dobó' emléke áll. A' faragvány vörös márványból készült 's az ősz bajnokot pánczélöltözetével feküvő helyezetben mutatja. Jobbjával egy hadi zászló' nyelét szoritja keresztül, baljában a' szentirás' ezen textusát tartja: „Scio quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum; et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum Salvatorem meum.“ Feje a' zászló' széthuzott lobogóján egy vánkos fölött nyugoszik, hosszu szakálla göndörülő redőkben mellén ömlik alá; lábaihoz a' sisak van letéve. Az emléken aranybetükkel ezen aláirás tündöklik;

AZ IGAZ
HAZAFIUSÁG' ÉS VITÉZSÉG'
HALHATATLAN ÉRDEMÉNEK MÉLTÓ
TEKINTETÉBŐL
DOBÓ ISTVÁN
EGERVÁRA' HŐS VÉDŐJÉNEK
P. J. L. P. É. ÁLTAL 1833. EMELT
ÉS DOBÓRUSZKAI SIRJÁBÓL NYERT
KÉPÉVEL DISZESÍTETT
EMLÉKE.

Áll tehát az emlék halála után is a' nagy hősnek, és áll ott, hol élve vitézségével érdemesítette arra magát, —

És Eger áll, többé meg nem kísértve töröktől,
Omladozott kövein vérengző férfiak ülnek:
Ők tarták meg Egert, 's ez volt sasfészke Dobónak.

Vörösmarty.

II. Gyalogolások a' városon kivül.

Ha kegyed, nyájas olvasónőnk, a' városon kivül akar egy sétautat tenni, 's egy mosolygó völgyet, vagy hegyet, vagy rétet szeretne meglátogatni: akkor kalauzra nincs szüksége kegyednek; oh! akkor mi bizzuk egészen kegyedre magunkat, hogy a' merre tetszeni fog, arra vigyen bennünket, 's vezessen bár délnek, vagy éjszaknak, nyugotnak, vagy keletnek, nekünk az mindegy; a' czél mindenütt el lesz érve: sehol sem maradnak el tőlünk a' legregényesebb mélységek, mindenhol számolhatunk a' legpompásabb kilátásokra, 's előnkbe mindenünnen kibukkannak a' legkéjelmesebb

térségek. Itt a' szebbnél szebb halmoknak, és völgyeknek, és réteknek vége hossza nincs. 'S kegyednek, nyájas olvasónónk, nem kell sokáig ajánlanunk e' bájos helyeket, kegyed meleg barátnéja a' természetnek, ki érti a' szellő' halk susogását, ki tud örülni a' legkisebb füszálnak, 's ki ennél fogva minden alkalmat használni fog, hogy e' vidéket minél többször láthassa. 'S milly öröm várakozik e' tájakon reánk, azt csak a' kegyed' szép lelke képes tökéletesen felfogni. — Itt olly határtalanúl szabadoknak érezzük magunkat az ormokon, itt — távul az emberek' lármájától — olly kiapadhatatlan kéjforrás fakad a' részvevő kebelnek a' völgyekben, itt olly megmondhatatlan gyönyört éldelünk a' réteken; 's itt mindenütt csapongó gondolatár foglalja el az agyat, — itt mindenütt zúgó érzeménytenger dagasztja a' mellet, — itt kegyed mindenütt egy lelkes költőnővé magasúl föl. 'S engedje meg kegyed, — nyájas olvasónénk, hogy phantasiadus kebeléből egy dalt irhassunk ki, melly midőn a' természetet magasztalja föl, egyszersmind a' kegyed' gyöngéded érzelmeit is hiven tükrözze vissza. 'S elragadó hangjával, melly olvad, és olvaszt, lelkesül, és lelkesít, kegyed kölcsönözzön a' dalnak szárnyakat, hogy magas

lebegéssel töltse el a' földet, fuvaljon a' holt betükre varázserőt, melly éltessen, öntsön a' néma sorokba lángfolyamot, melly örvényébe sodorjon mindenkit. 'S lantja' igező hurjai közé hatalmas karral csapkodva fönn énekeljen, hogy a' dal szivek' mélyéig hatva — minden rokonkebelből viszhangozzék, 's a' megdicsőitett természet hű barátnéja' hajfodraiba győzedelmi koszoruját fonhassa. Álljanak a' dal' szavai itten:

Ti, kiknek égi élvet
Csak n' müvészet ad,
Szeretnélek kicsalni,
Hol a' tavasz mulat.

Hogy látnátok feselni
A' rózsák' kelyheit,
Éreznétek lebegni
Az alkony' szelleit.

De ha a' rét' virága,
A' kékesívü ég,
A' szárnyasok' zenéje,
'S a' tiszta, könnyü lég:

Nem birnak bájaikkal
Magokhoz vonzni el,
Ugy szómra még kevésbbé
Fogtok hallgatni fel.

Meg vagyunk győződve, miképen sokan egyedűl azért egykedvüek a' természet' kellemei iránt, mivel soha egy illy vidéket fel nem kerestek; cselekednék ezt csak egyszer is, de cselekednék elfogulttalan kebellel, 's tapasztalni fogták, hogy a' természet nemesebb éldeletekre hivja meg az embert.

III. Kikocsikázások.

1. *Az Egedre.* A' városhoz igen közel — mintegy félórányi távolságban emelkedik a' méltóságos Eged. 'S midőn mi az egedhegyi kirándulást e' czikkely alá sorozzuk, azt azért cselekesszük, mivel föltesszük kegyedről, nyájas olvasónőnk, hogy magas, 's egyszersmind hosszú hegyre gyalogolni nem nagy kedve lehet. — Az út ide kisebb, nagyobb szőlőhalmok, 's völgyek között tekergődzik fel, mig végre a' cserés bokrokon túl a' kopasz csúcs kezdődik. A' ki annyi áldozatot nem kimél, hogy e' hegyfokra felvergődhetett, annak bőven meg lesz jutalmazva fáradsága. Itt mindenekelőtt a' szende lég, 's a' lágy szellő fogad el bennünket, mellyeknek, ugy látszik, e' helytt örökös hazájok van. 'S e' légre, e' szellőre olly könnyen, olly

megujúlva érzi magát az ember. Itt kegyed, szép olvasónőnk, akaratlanúl is felfelnyitja biborajkait, hogy ezen éltető léget annál inkább magába szíhassa; itt önkénytelenűl is meg-megtágitja selyem nyakkendőjét, hogy a' lenge szellő ne csak a' rózsás arczokat, 's ragyogó homlokot, a' bársony szempillákat, 's elomló gazdag hajfürtöket, hanem a' hófehér vállakot, 's a' márványsima mellet is boldogító csóközönnel hintse el. — E' helyről tiszta verőfénynél leláthatni egészen a' Tiszáig, 's innen nézni a' támadó hajnalt, vagy a' bucsuzó alkonyt a' legfestőiebb látványok' egyike leendett. — A' hegyormon egy régi kápolna hever omladványiban.

2. *Felsőtárkányra.* E' falu éjszakra fekszik a' várostól, hová csak egy órányi messzeségre van. A' tárkányi út Felnémethnél termékeny szántóföldek között jobbra tér el, mig balra a' halhatatlanérdemü Pyrker' szarvaskői útját hagyjuk hátra. — A' csudaszépségü sétahely csak egy puskalövésnyire esik a' falutól. — A' mi szép, gyönyörü, fölséges az egri vidéken nagyban elszórva van, az itten kicsinyben mind központosúl; de Tárkány ezenkivül egyes szépségekkel is bővelkedik. A' hegyek' mélyiből fölbugyogó

források majd rohanó zuhatagokká válnak, majd ezüsthabu csermelyekben hömpölygnek alá, majd ismét gömbölyű tavakká alakulnak össze. 'S ha e' lecsüngő sziklatömegeken nyugosznak szemeink, egyszerre gyönyör', 's borzalom' érzetei fognak el bennünket. A' többi között nevezetes itten a' Segedelemvölgy — Vallis Auxilii — mellyet előbb a' carthusiánusok birtak; de meghódolván Eger a' törököknek, ezek által elszélesztettek. Később Barkóczy Ferencz gróf 's egri püspök Olaszországból a' nazarénusokat hivta meg ide, de mivel ezek a' rend' szabályainál fogva meztelen lábbal, 's nyilt fővel köteleztettek járni, különben pedig nem levén semmi birtokuk élelemkéregetés végett naponként a' közel helységekbe kénytelenitettek menni, a' tél' zordonságát nem birván hazánkban kiállani — honukba visszaköltöztek. — Még ma is láthatók itten a' státiók' omladványi; de a' klastromnak nyoma sincs. 'S ezen a' völgyön keresztül szándékozik legujabban a' nagyméltóságú patriarchaérsek a' fölebb is érintettük útvonalt huzni egész Miskolczig 's ha fáradhatatlan buzgóságát szerencsés siker koszorúzza, akkor ez legjótékonyabb 's egyszersmind legóriásabb müve lesz a' nagyméltóságú patriarchaérseknek mellyből

az egész országra tömérdek haszon háromlandott. — Egyébiránt Tárkányban minden a' pazar természet' adománya; a' szorgalom itt keveset tett 's egy nyári faházikón kivül itt nincs semmi épület. Ha e' helytt a' természettel a' művészet is egyesülend akkor a' tárkányi vidék édenkertté képeztethetik.

3. *Pusztaszikszóra.* Eger' számtalan völgyeit, 's hegyeit már megjártuk, 's nincs egyéb hátra, hanem hogy most kegyedet, nyájas olvasónőnk, egy gyönyörű síkságra vezessük. A' ki a' városból dél felé kiindul, annak nem nagy távolságra kell haladnia, hogy az egri hegyek tőle elmaradjanak, 's határtalan rónaság táruljon föl előtte. — E' rónaságnak közepette fekszik Pusztaszikszó a' várostól mintegy két órányira. Útja Andornaknak rövidebb; Kerecsendnek jobb. — Egy téresebb domb fölött, angolkerttől keritve emelkedik a' nagyméltóságu patriarchaérsek' csinos mezei laka, melly tavaly készült el, mikor ő excellentiája több napig mulatott itten. Mellette egy kis fáczános erdő terül el. A' földszinti épület két szárnyból áll, mellyet kőfalak kapcsolnak egymáshoz. Van itten több izléssel bútorozott szoba, 's egy díszes kis kápolna. Nem messze ide egy

más magányos kápolnácska, 's a' tisztartóház látszik kinyúló majorsági épületeivel. Amazt a' pusztai hivek látogatják. — Pusztaszikszóról a' kilátás szivemelő, 's ha egyfelől a' Mátra' kékfelhőü bérczeibe ütközik a' szem, más részről a' mérhetetlen sikság' tengerében vesz el.

Ezekenkivül még számos kéjutazások történhetnek: az üdvös fürdejéről 's nyájas vidékéről nevezetes Parádra; a' szarvaskői, és diósgyőri várakba; az apáthfalvai bérczekre; a' szilvási vashámorba 'sa't. 'sa't. —

TOLDALÉK.

Kóresetek.

1.

Gyógyászi bizonitvány. Melly által az alúlirt igazság iránti kötelességinél fogva nyilvánitja, mikép Benzúr gyalogezrede' 3dik zászlóaljának kórházában hat év' lefolyta alatt számos betege levén, az igen tetemes számu közönséges rüh- és más bőrbetegségben szenvedők' helyreállitásánál a' helybeli természetes hévvizet kitünő jeles sükerrel használá. — Eger, 1. dec. 1838.

Milanovics mk.
őrnagy.

Losán Ferencz mk.
Benzur gyalogezredc' fősebésze.

2.

Gróf D. J. vakaranyérben szenvedő, több nevezetes fürdőt megpróbálván, Egerbe vetődék, 's megunott nyavalyájának elüzése végett fürdőnket kezdé gyakorolni; „'s kétszer napjában — igy ir maga a' gróf — délelőtt tudniillik, 's ebédemet elvégezvén legalább három óra' elfolyta után ereszkedém e' lagymatag vizbe, 's ugy léptem ki mindenkor abból, mintha egy pár mázsát vesztettem volna testem' sulyából, lelkem' könnyüsége pedig egynéhány fokra felrugattatnék. Ittam is e' vizből, 's étvágyomat élesité, a' vakaranyértől származó mélykedvüségemet deritgeté, és ha tovább mulathatok vala, talán egészen eloszlatta volna.“

Azoknak tehát, kiknek valaha könnyen forgott vala vérök, és e' szerencsés sebesebb forgást visszakivánják nyerni, vagy még soha sem részesülvén a' könnyedebb vérforgás' boldogitásaiban, e' megbecsülhetetlen boldogságot tapasztalni akarják, saját tapasztalása után ajánlja az emlitett gróf az egri fürdőt.

3.

L. L. mintegy 27 éves, magasternetü, jóltáplált férfiu, évek előtt minden okadás nélkül három tetemes fekélyt kapván jobb lábszárán miután igen sokat szenvede, több hónapi gyógyitás után a' szenvedő tag' levágatásával fenyegetteték, a' műtételnek azonban ellene szegezvén magát Bécsbe rándula, hol hat hónapig tartó kinteljes gyógyitás által még is annyira javula, hogy a' fekélyek igen finom bőrrel begyógyulván, tagját bekötözve használhatá; de azon silány vigasztalással bocsáttaték el, hogy a' fekélyek csak hamar ki fognának ujúlni. Ekkor hivatásánál fogva Egerbe rendeltetvén az emlitett férfiu, némelly javaslások után fürdőnkhöz folyamodék 's egy hónapi állandó áztatás, fürödés után örömmel tapasztalá az egri fürdő által a' hártyafinomságu bőrt, valamint az egész tagot megerősödni. Kilencz éve mióta lábszára ép, 's minden szolgálatra képes.

4.

B. J. postamester, mintegy 30 éves, középtermetünél magasabb, barna, szikár egyén, ezelőtt öt évvel táncezvigalom' alkalmával tett vigyáztalan ugrás után, a'

nélkül hogy ficzamodás történt volna, ballába annyira földagada, hogy lábbelié̓t, haza menvén, le kelle lábáról vágni. — Két tapasztalt sebész öt egész hónapig mindent elkövete a̓ daganat̓ eloszlatása, ̓s a̓ lábnak, mellyre állani semmiképp nem lehetett, használhatása végett, a̓ nélkül, hogy a̓ huzamos fáradozásnak sükere lett volna; végre egyik barátjának szava után indulva, félre tevén minden tapaszokat, ̓s kötözést, helyben a̓ fürdőt kezdé gyakorolni, ̓s egész nyáron által — ámbár utólja felé inkább mulatságból — fürödvén, a̓ daganat eloszlott, lába többé nem fájt, ̓s mai napig sem érzi legkisebb baját.

5.

M. K. 40 éves asszony, magasról lecsés̓ következtében hasa̓ alsó balfelén kapott daganatból kigyógyulván, utána fejérfolyást kapott, melly bajában minden rendszeres gyógyitás̓ daczára 11 évig sinlődék, midőn az egri fürdő̓ hasonló bajokbani üdvös hatásának hirére elhatározá magában ezt is megpróbálni; ̓s hetenkint kétszer, háromszor — mint maga mondá — fürödvén, lassanként erejét visszatérni érzé, halálsápadsága helyett egészségesb szint ölte, ̓s huzamos fürö-

dés után végre rendes tisztulása, melly annyi évtől elmaradt volt, ismét megjelent; szóval az asszony olly egészséges lőn, hogy gyermekeket is szült.

6.

„Öt év előtt — igy irja S. A. egy 50, és 60 között levő férfiu — nem tudhatván mi oknál fogva, két lábam' feje 's térdeim összedagadván, a' legélesebb köszvényfájdalmak annyira elkinzának, hogy ezer halált ohajtottam volna inkább halni, mint ez iszonyu kinok között egy pillanatot élni, 's tartott e' borzasztó állapotom három hétig. Ekkor saját eszem után indulván két emberrel kocsira emeltetém magamat, 's a' fürdőintézetbe hajtaték, hol első izben ölből bocsátának a' vizbe. Egy órai fürödés után fájdalmim enyhülének, 's a' daganat apadni látszék. E' siker igen is biztató vala e' gyógymódot követnem, minél fogva többször meglátogatám a' hévvizet; de emberi természetünkben gyökerezvén a' mult roszat könnyen feledni, fájdalmim' szüntével megszüntem én is fürödni; 's igy tökéletességre nem vivén a' gyógyitást, más évben ujra meglátogata a' gonosz vendég, — most azonban minden halasztgatás nélkül rögtön fürödni kezdék, 's

két hónapig nem szüntem meg e' jótékony vizet használni, 's hála az égnek! azóta — 5dik éve — semmi bajom.“

7.

H. A. 35 éves, igen finom dáma, több gyermek' anyja, hajadonkorában szenvedélyes tánczosnő levén, e' tekintetben később, midőn a' leányból már nő lett, sem sokat kimélé magát, minek következtében mellében szorongást, fuladást, köhécselést kapván, váltig gyógyittatá magát; a' sok por, a' sok labdacs egymást érte, a' nyavalya azonban ha lassan is, de már annyira nőtt, hogy partnak a' fuladás miatt épen nem mehetne, de a' köhögés is erősebb, és gyakoriabb, és nem száraz vala többé, hanem sürü köpéssel kapcsolva. Egy részről a' siker nélkül szedett sok gyógyszert unván meg, másfelől fürdőnket sokaktól dicsértetni hallván azt gondolá: ha nem használ, ártani nem fog; — 's nem csak fürödni, hanem egyszersmind inni is kezdé a' fürdővizet. Két hónapig használá e' gyógymódot, 's megrögzött nyavalyájából gyökeresen kigyógyula.

8.

N. B. 20 éves ifju, virágzó kora' épségét bujálkodva vesztegetvén el, több kemény próba után végre kórágyba került, mellyből egy váz kele ki tökkeményedéssel, és minden időváltozást előrejelentő csontfájdalmakkal. Fürdő javasoltaték neki e' bajok ellen, 's ő a' legközelebbit, az egrit választá. Halvány, meggörnyedt, erőtelen vala egész sajnálkozásig a' magas ifju, midőn fürödni kezde, 's hét héti fürödés után felegyenesedett, pirosarczu, nekitelt, deli ifjat vala látnunk, midőn is hévvizünket áldva — hagyá el Egert.

9.

L. T. 29 éves fiatal ember, már gyermekkorában komoly természetü, 's magányosságot kereső vala; nagyra növekedvén ülő életmódja a' bajt, mellyre különben is nagy vala hajlandósága, egészen megérlelé, 's 20 éves korában a' még életet alig kóstolt ifju már tökéletes életunottá vált, mert, mint mondani szokta: mióta emlékezni tud, mindig gyógyittatik, 's még is beteg, 's ekkor mély fohászokat eregetve fogá meg két lágyékát, 's tapintgatá gyomrát, hol a'

bajt gyanitá, 's sötét gondolatiba elmerülten voná vissza magát magányos teremébe. Egyvalaki azt találá neki mondani, hogy nyavalyájából az egri fürdőviz kigyógyítandná, azonnal meg lőn rendelve a' hévviz, 's minden mást elmellőzve egyedül azt ivá; később fürödni is eljára, mi annál inkább kedve szerint vala, minthogy ott egy óráig legalább egyedül lehete. Fürödés, és hévvizünk' ivása 3 hónap alatt egészen visszaadák e' fiatal embert a' világnak, 's most hasznos tagja a' társas életnek.

10.

Cs. A. 56 éves férfiu, fiatal kora' félre lépteinek következtében több évig fövenyben szenvedvén elszámithatatlan kinokat szenvede, noha mindig gyógyittatá magát. „Hosszas gyógyitás után — ugymond — végre azt mondá orvosom, próbálnám meg a' helybeli fürdőt. Kapva kaptam e' javaslaton, mert életemben mindig szerettem vizben pocskolni, de fürödés mellett ittam is e' vizet, melly igen hajtott a' vizelletre, 's 8 hét alatt minden bajomtól szerencsésen megmenekedtem.“

11.

Cz. J. uradalmi tiszt 15 évvel ezelőtt jobbkeze' középujján hirtelen igen kemény három parányi gyöngyhöz hasonló pattanást vett észre, melly kevés fájdalmat okozván általa semmi figyelemre sem méltányoltatott mind addig, mig harmad napra éjjel álmából iszonyu fájdalom által fölébreszteték. A' tüzhöz hasonló égetés' okát vizsgálván hüledezve látja, mikép keze' fején egy krajczár nagyságu téren tömérdek apró pattanások látszának, mellyek rövid idő alatt a' bőrön fölemelkedvén egybefolytak. — „Tartván nagyobb elterjedésétől a' bajnak, rögtön orvossal közlém a' dolgot, ki a' vér' csipősségétől származott majd kása-, majd sósömörnek és igy könnyen orvosolhatónak, mondá azt. Azonban közel két évig mind külső-, mind belsőkép használván — a' gyógyszereket javulás nem következék, ugyanazért gyöngyösi, majd pesti gyógyászok' tanácsát kérém ki magamnak, — igy beszélé maga a' tiszt — kik szinte véremet kárhoztaták, 's rövid idő alatt elüzhető sömörnek keresztelék bajomat, melly pedig ezek' rendeletei' ellenére is kezemen alkalmatlankodék még utána két évvel is, sőt annyira elhatalmazott, hogy kivált nyári meleg napo-

kon egész karom összepuffadván, iszonyu égető fájdalmaktól kinoztatnám, annyival is inkább, minthogy kezem' fején a' bőr már talpkeménységü levén, ujjam' minden mozdulatára majd nem csontig repede. — Négy évig tartó sükeretlen rendszeres gyógyitás után házi szerekhöz folyamodám, de itt sem valék szerencsésebb; végre többek' javaslatára, 's a' gyógyászok' ellenére, szenvedéseimnek hatodik évében épen elkészülvén az egri fürdőintézet, elszántam magamat ezt is megpróbálni. Első izben a' szenvedő részt vizbe meritvén, borzasztó fájdalmak vettek körül, azonban egy órát még is kitarték, 's öt nap kétszeresen ismételvén azt, fájdalmim enyhültenek, ugyanazon állapotban maradván a' kiütés; szorgalmasan fürödvén, 8 nap mulva már a' daganat is lohadni, a' megkeményedett bőr gyengülni látszott, a' fájdalmak pedig végkép elmaradának; 15 nap alatt, napjában kétszer fürödve, minden bajtól mentve valék. Következő tavaszon ismét azon helyen, és csak rögtön megjelent a' sömör, de az egri fürdő három nap alatt elüzé. És ezen esettől 9 év mult el a' nélkül, hogy a' sömör mutatta volna magát.“

12.

M. F. előkelő asszonyság tisztulásai végett, mellyek hónaponkint fájdalmakkal szoktak megjelenni, valamint igen sokat szenvede, ugy gyógyszert is eleget elfogyaszta, vagy pillanatnyi, vagy épen semmi sükerrel; történik azonban, mikép néhány gyermeket szülvén nem csak fájdalmai növekedtek, hanem tisztulásai is rendetlenül jöni, 's igenigen nagy mértékben kezdének megjelenni. A' beteg' állapotja, ámbár szorgalommal gyógyittaték, mindig aggasztóbb leve, szinében változni, erejében tetemesen csökkenni, étvágyát elveszitni, 's napokig tartó szorulásban szenvedni tapasztalá férje; azonban kedélye is elváltozék, 's a' vidám nőbül egy mord, ingerlékeny, mindenért felhevülő, haragra lobbanó, szóval hozzátartozóinak nagy terhökre eső beteggé vált. Illyen körülmények között fürdőt javasla a' gyógyász, 's szavát azonnal teljesité a' gyötrött férj, nejének hoszszabb időre szobát bérelvén a' fürdőintézetben. Az indúlatoskodás ugyan több izben megsemmisité a' fürdő' jótékony munkálatát, mindazonáltal két hónapi állandó fürödés igen helyre hozá az asszonyt, 's azon időtől évenkint megke-

resi fürdőnket, 's frisen, és vidoran hagyja el mindenkor a' hévvizet.

13.

S. L. fiatal ember, nem annyira rosz gyógyitás, mint rendetlen magaviselete miatt már több év óta szenvede tagárban. Többször megszünt ugyan már, de életrendhibát követvén el, ujra előjött, 's annyira elkinzá, hogy meggyógyitása végett mindenre kész vala az ifju. Az egri fürdő javasoltaték neki külső- és belsőképen, 's négy hét alatt kifürdé baját.

TARTALOM.

Ajánlás.
Bevezetés..... 1

ELSŐ OSZTÁLY.

Orvosi rész.

1. Az egri hévviz' története..... 3
2. A' források, fürdőintézet, és ivókút..... 10
3. Az egri hévviz' physicai tulajdonsági..... 15
4. Az egri hévviz' alkatrészei..... 18
5. Az egri hévviz' gyógyhaszna..... 24
6. A' gyógyitás..... 29
7. Gyógyászok, és gyógyszertárak..... 40

MÁSODIK OSZTÁLY.

Helyleirási rész.

1. Az egri vidék' geognosticai 's általános leirása..... 41

2. A' város' leirása 44
3. Lakosok..... 52
4. Ipar..... 53
5. Tartózkodás Egerben 54
6. Sétányok..... 57

TOLDALÉK.

Kóresetek..... 73

G-MURES
2772

EGERBEN, 1839.

AZ ÉRSEKI LYCEUM' BETŰIVEL.